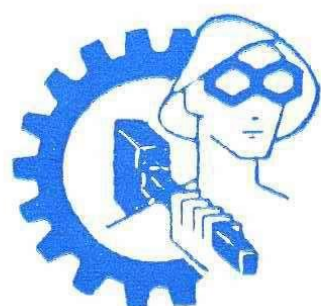

ŽELEZAR

1

GLASILO DELOVNEGA KOLEKTIVA ŽELEZARNE VESENICE

Narodni heroj Matija Verdnik - Tomaž

Življenje narodnega heroja Matije Verdnika - Tomaža

Rojen je bil 28. septembra 1916. leta na Javorniku kot tretji otrok tovarniškega delavca Tomaža Verdnika. Njegovi starši so pred prvo svetovno vojno prišli s Koroškega na Jesenice. Oče je bil pred tem zaposlen v tovarni v Bistrici na Koroškem, ki je bila last KID (Kranjske industrijske družbe). Bil je razredno zaveden, pošten in borben. Mati Katarina je bila vsa s srcem na strani svojega moža v njegovih stremeljenjih za pravice delavskega razreda. Takoj po prihodu na novo delovno mesto, na Jesenice, je začel vneto sodelovati v delavskih organizacijah.

Že v zgodnji mladosti sta oče in mati začela vzgajati svoje otroke v naprednem delavskem duhu, v borbe za pravice svojega ljudstva. Osnovno šolo je Matija obiskoval na Jesenicah, kjer je izdelal 6 razredov. Čeprav je imel veliko željo, da bi se še naprej izobraževal, ga oče zaradi številne družine in težkih razmer ni mogel več šolati. Leta 1931 se je zaposlil v tovarni KID kot tekač. Tu se začel tudi njegovo politično udejstvovanje, kakor starši, so tudi otroci v prostem času zahajali v Delavski dom. Tam se je spoznal z Gregorčičem, Stražišarji, Mlakarjem, Čufarjem in drugimi naprednimi borci za pravice delovnih ljudi.

Službenemu mestu tekača je hitro prerastel. To delo mu tudi ni dovoljevalo, da bi se mogel bolj posvetiti političnemu delu. Zato je zaprosil, da bi se šel učiti strugarja v mehanično delavnico, kar mu je bilo tudi omogočeno. Imel je veliko veselje do knjig, zato je pogosto obiskoval knjižnico in denar, ki ga je zaslužil, mnogokrat dal tudi za knjige. Kupil si je napredne knjige in se izpopolnjeval v političnem in tudi v strokovnem znanju. Pri tem mu je bil oče s svojimi praktičnimi nasveti v veliko pomoč in oporo. Ker je bil že zelo zgodaj vključen v napredno delavsko gibanje, je že s 16. letom postal član SKOJ. Deloval je v delavskem kulturnem društvu »Svoboda«, po njegovem razpustu pa v novo ustanovljenem društvu »Enakost« in postal tudi član upravnega odbora. Toda takratni protiljudski režim je tudi to delavsko društvo razpustil. V »Enakosti« so bili včlanjeni najboljši tovariši – borci za ideale socializma. To pa je bilo za takratni režim nedopustljivo dejanje. Zato je bilo tudi to društvo razpuščeno. Ustanovili so novo športno društvo »Kovinar«. Med njegovimi ustanovitelji je bil tudi mladi Matija. Bil je ponovno izvoljen v upravni odbor. Večino svojega prostega časa je posvetil delu v tem društvu. Bil je iniciativen in agilen, zlasti v krogu delavske mladine.

Leta 1938 je bil pozvan na odslužitev vojaškega roka v Zemun. Dodeljen je bil k aviatiki. Leta 1940 je rok odslužil in se vrnil na Jesenice. Nadaljeval je s političnim delom. Istega leta je postal tudi sekretar partijske celice v konstrukcijski delavnici železarne. Idejno je vodil tudi SKOJ, kjer je vpeljal med člani redni marksistični študij. Skupaj z ostalimi člani KP je nastopal proti nazadnjaškim in reakcionarnim elementom v delavskih organizacijah. Kljub temu, da je bilo to v tedanji protiljudski državi izredno težavno in nevarno, se je z njimi vneto boril. Branil je svoje politične nazore, njihove pa razkrinkaval. Udejstvoval se je tudi pri Rdeči pomoči in pripomogel, da so de-

lavci v tovarni nabrali velike vsote prispevkov za politično preganjane in njihove svojce. Zato je bil leta 1941 skupaj s svojimi sodelavci interniran v Ivanjico v Srbiji. Tam je bil vse do zloma stare Jugoslavije. Po povratku domov, že v okupaciji, je nadaljeval s političnim delom, seveda že v novih pogojih. Bil je med prvimi organizatorji NOB na Jesenicah. Dobil je nalogo, da dela poleg Jesenic tudi na področju Bleda. Njegovo delo je bilo uspešno.

17. julija 1941. leta se je kot predstavnik Jesenic skupaj z drugimi udeležil sestanka vodilnih partijskih aktivistov pod Malim Gregorjevcem na Jelovici. Na tem sestanku je bil sprejet sklep za oboroženo vstajo na Gorenjskem. Prvotno naj bi šel za kurirja, ki bi držal zveze z Glavnim štabom Slovenije, toda kot sposoben organizator, zlasti za delo z mladino, je po mišljenju Jožeta Gregorčiča ostal na Jesenicah.

Po tem sestanku je Matija še naprej delal v železarni. Partijsko vodstvo na Jesenicah mu je dalo nalogo, da zbira orožje in usmerja delavce v partizanske enote. Bil je v stalnem stiku s prvo partizansko enoto na Poljanah, kakor tudi nad Javornikom. Gestapo je hitro začutil njegovo aktivnost v železarni in ga v septembru 1941 nameraval aretirati. S spretnim manevrom se je izognil aretaciji. Gestapovcu Zwicku, ki ga je prišel aretirat kar v tovarno na delovno mesto, je pri preiskavi v oblačilnici pobegnil. Z vednostjo partije se je začasno umaknil na Koroško v Rož. Tam pa so ga Nemci zasledili, ga aretirali in odvedli v celovške zapore. Ker mu niso mogli dokazati, da dela za narodnoosvobodilno gibanje, so ga izpustili.

Po tem se je spet vrnil na Jesenice in se ponovno zaposlil v železarni. Bil je zelo opazovan. Kmalu so mu bili zopet na sledi. Stopil je v ilegalo in se decembra 1941. leta priključil partizanom. Vstopil je v Cankarjevo četo pod Stolom. Nazivali so ga STAJZI. Že v samem začetku se je pokazal kot hraber in požrtvovalni borec. Zaradi prevelikih naporov (boloval je na ledvicah) mu je bilo v februarju 1942 dovoljeno, da odide za nekaj časa v dolino na zdravljenje. Ko je bil doma na zdravljenju, je imel v kleti drvavnice pod premogom bunker, kamor se je v sili zatekal. Medtem so Nemci domače odvedli zaradi selitve v šentviške zapore. Njega takrat niso dobili, ker niso delali hišne preiskave.

V aprilu istega leta se je vrnil v partizane. Kmalu po tem je bil imenovan za komisarja Cankarjevega bataljona in pozneje za komisarja Gorenjskega odreda. To funkcijo je opravljal vse do odhoda na politično delo na Koroško, kamor je odšel februarja 1943. leta.

Pod vodstvom Matije Verdnika, ki je bil komisar, in Albina Zemve, ki je bil komandant Cankarjevega bataljona, je bataljon 1942. leta pod Stolom izvršil več pomembnih akcij. Med drugim je porušil železniški most v Mostah pri Zirovnici in tako preprečil dovoz nemških okrepitev proti partizanskim enotam v drugih krajih Jugoslavije.

Poleti leta 1942 je Matija večkrat šel s partizanskimi patroljami na Koroško. Tam je govoril o ciljih oborožene vstaje proti fašizmu. S tem je ustvarjal pogoje za vse širši razmah partizanskega gibanja na Koroškem, posebno v Rožu, kjer so ga ljudje dobro poznali in cenili.

Februarja 1943 je bil poslan kot stalni aktivist na Koroško, da utrdi osvobodilno gibanje, predvsem v zahodnem delu Koroške. Nadel si je partizansko ime TOMAŽ, po imenu svojega očeta.

MATIJA VERDNIK - TOMAŽ je bil med prvimi pionirji osvobodilnega gibanja v zahodnem delu Koroške. Ko je prišel kot stalni aktivist na Koroško, se je najprej oglasil v Sp. Bistrici, v hiši mizarjskega mojstra Ivana Mostečnika. Tega je dobro poznal. Preko njega si je vzpostavil zveze, potrebne za njegovo nadaljnje delo v tem kraju. S tem načinom dela je osvajal vas za vasjo in kaj kmalu dosegel pomembne uspehe. Tomaževa osebnost je napravila globok vtis na tamkajšnje prebivalce. Kaj hitro si je pridobil njihovo zaupanje. Pod njegovim vodstvom so začeli organizirati v Rožu Osvobodilno fronto.

Po prihodu na Koroško se je Tomaž s svojim kurirjem Pavlom nastanil v gozdu za cerkvico nad Bistrico. Tam sta postavila zasilni bivak in prav kmalu novega, malo nad vasjo Mače. Ta je bil na robu majhnega smrekovega gozdiča, prav ob poti, ki pelje v Rute. Ta bivak je Tomaž uporabljal skoraj vse leto 1943 in ga Nemci niso izsledili. Takoj je vzpostavil zvezo z najbolj zavednimi Slovenci v Bi-

strici, Mačah, Svečah in okolici. Od tam se je čez nekaj časa preselil v vas Mače. Tu je bil izmenoma v hiši družine Križnar in v hiši Jožeta Permoža. V Permoževi hiši so takoj ustanovili odbor OF za vas Mače. To je bil prvi odbor OF v Rožu. Zatem je Tomaž netil iskro osvobodilnega gibanja v Rožu od vasi do vasi. Pod njegovim vodstvom so osnovali odbor OF v Svečah, Št. Janžu, Borovljah in nekaterih drugih krajih. Najmočnejša organizacija Osvobodilne fronte je bila v Svečah. Preko te organizacije je Tomaž organiziral in širil odbore OF tudi v druge vasi.

Aprila 1943 je bataljon, ki je bil pod Stolom, na Tomažovo pobudo izvršil prvo večjo akcijo v Bistrici v Rožu. Zažgali so Götzovo žago, uničili stroje v Junglarjevi tovarni akumulatorjev, obsodili na smrt izdajalca – gozdarja Rohra, ki je bil partizanom stalno za petami, osvobodili iz delovnega taborišča 40 mladih Rusov in zažgali planinsko kočjo, imenovano »Celovška kočja« na Mačenski planini, ki so jo Nemci uporabljali včasih kot policijsko postojanko.

Uspešne akcije partizanov v Rožu so povzročile, da so se ljudje opogumili in se je osvobodilno gibanje začelo širiti še hitreje. Na področju Roža je zraslo 20 vaških odborov OF, tako v Podgorjah, Št. Jakobu v Rožu, Rutah, Področci, Brnci, Svetni vasi, Belčovsu itd. Ti odbori so razpredli široke mreže svojega delovanja tako, da so segle veze prav do Celovca.

Partizanskim enotam je predstavljala razpredena mreža političnih organizacij, ki jo je ustvaril Tomaž, veliko pomoč. S to pomočjo so bili ustvarjeni mnogo boljši pogoji za uspešno delovanje borbenih partizanskih enot. Tomaž je koroškimi partizanom dajal navodila za njihove akcije. Bil je z njimi v stalnem stiku. V svojo politično organizacijo je pritegnil tudi domačine iz Sveč in Bistrice. Po njegovih napotkih so prenašali partizansko literaturo tudi na severno stran Drave. Po njegovi zaslugi je bil že februarja 1943 osnovan Okrožni odbor OF za Rož, ki je obsegal področje do Celovca in Beljaka.

Navezal je stike z avstrijskimi antifašisti. Njegovi aktivisti so prodrali v samo gnezdo koroških nacistov – Celovec – in začeli tudi tam organizirati odpor proti nemškemu fašizmu.

Jeseni leta 1943 je Tomaž že tako utrdil položaj v Rožu, da je začel uspešno prodirati tudi preko Drave. Tu je z bogatimi osebnimi izkušnjami pomagal tamkajšnjim aktivistom utrjevati organizacijo OF. V decembru 1943 je bil organiziran Oblastni komite za Koroško, katerega član je postal tudi Tomaž. Odsel je preko Drave za dalj časa. V

najtežjih pogojih nacističnega terorja je tu skupaj z drugimi aktivisti organiziral vaške odbore OF na Gurah, to je na ozemlju med Dravo in Vrbskim jezerom, nedaleč od Celovca. Narodnoosvobodilno gibanje se je, čeprav s težavo, naglo širilo. Krepil se je odpor med koroškimi Slovenci proti fašizmu.

Po njegovi zaslugi so bili doseženi veliki uspehi. Narodnoosvobodilno gibanje na Koroškem je začelo zajemati vse večjo širino. Dne 28. januarja 1944 pa je bil Oblastni komite Komunistične partije za Koroško v novozgrajenem bunkerju na vzhodnem pobočju Mušenika v dolini Suhe napaden od Nemcev. Tomaž se je skupaj s svojimi tovariši umikal, toda bil je sredi največje strmine hudo ranjen v levo nogo. Krogla mu je zdrobila kost v stegnu in mu je noga popolnoma odpovedala. Njegovi tovariši so ga od mesta, kjer je bil ranjen, do Mostečnika v Sp. Bistrici nosili več kot 10 ur. Doktor Mirko je ukrenil vse potrebno, da je ena od Mostečnikovih hčera iskala zdravila pri doktorju Marčiču na Jesenicah. Ker doktorja prvi dan ni našla, se je naslednji dan vrnila. Dr. Marčič se je jezil zaradi zapoznele intervencije in dal potrebno injekcijo. Injekcija je bila zaradi močne zastrupitve prepozna. Dne 2. februarja 1944 ob 2. uri ponoči je zaradi zastrupitve podlegel rani. Začasno je bil pokopan v smrekovem gozdu ob Dravi pod vasjo Sp. Bistrica.

Po osvoboditvi, 17. junija 1945, so koroški Slovenci v slavnostnem sprevedu prenesli truplo junaškega borca in prvega organizatorja NOB na Koroškem na pokopališče v Svečah v Rožu, kjer je sedaj pokopan. Na spomeniku, ki stoji na skupnem grobišču, je vzdana spominska plošča z besedilom:

Slava sinu domovine
prvoborec,
narodnemu heroju,
Matiji Verdniku - Tomažu
NOZB JESENICE

Le z upoštevanjem vsega njegovega dela je mogoče pravilno oceniti resnično vrednost partijskega delavca, kakršnega je predstavljajal v narodnoosvobodilnem boju Koroške, koroški rojak, delavec jeseniške železarne, prvoborec, Matija VERDNIK - Tomaž.

Dne 20. decembra 1951 je bil proglašen za narodnega heroja.

Viri: Janko Verdnik, Janez Weis, Ivan Vovk - Živan, Ivan Bertonec - Johan, Janez Kmet - Mirko, Dušan Tirpovec - Ahac, Boris Praprotnik - Pavle.

V naselju Plavž je vedno več stanovanjskih blokov, ki so namenjeni prebivalstvu našega mesta

Foto: A. Rjazancev

Milan Polak

1960 - zgodovinsko leto v delu organov delavske samouprave

1960. leto, v katerem smo praznovali 10-letnico delavskega samoupravljanja, je bilo za našo železarno izredno pomembno, živahno in razgibano. — V tem letu je centralni delavski svet sprejel precej ukrepov in odločitev, ki so za nas tako važne, da jih bomo lahko v zgodovino delavskega gibanja in samoupravljanja ter v zgodovino razvoja socialističnih odnosov v proizvodnji vpisali z velikimi črkami.

To je leto, ki je pomembno že zaradi samega praznovanja 10. obletnice delavskega samoupravljanja. To je obletnica časa, ko je delavec prvič v zgodovini svojega gibanja postal gospodar podjetja, gospodar sredstev za proizvodnjo. Tega pomembnega dne ne samo za našo tovarno, ampak za delavsko gibanje vsega sveta, je tovariš Tito na zasedanju Zvezne ljudske skupščine izrekel naslednje zgodovinske besede:

»Pred Ljudsko skupščino se danes nahaja v razpravi eden od najznačilnejših zakonov socialistične Jugoslavije. Sprejetje tega zakona bo najznačilnejši zgodovinski akt Ljudske skupščine po sprejetju zakona o nacionalizaciji sredstev za proizvodnjo. S prevzemom sredstev za proizvodnjo v državne roke še ni bila ustvarjena akcijska paroda delavskega gibanja: 'Tovarne delavcem', ker parola 'Tovarne delavcem, zemljo kmetom!' ni nikakršna abstraktna propagandistična parola, temveč ima v sebi globok vsebinski smisel, ona ima v sebi ves program socialističnih odnosov v proizvodnji.«

To leto je pomembno tudi zaradi tega, ker nas je obiskal podpredsednik Zvezne ljudske skupščine tovariš Franc Leskošek-Luka in prisostvoval slavnostnemu zasedanju centralnega delavskega sveta, ki smo ga sklicali 30. julija 1960 za proslavitev 10-letnice obstoja delavskega samoupravljanja v naši tovarni. Na tem spominskem zasedanju je tovariš Luka pozdravil naš kolektiv in med drugim dejal:

»Že prve izkušnje o delu delavskih svetov so pokazale svojo življenjsko silo predvsem v povečanju produktivnosti dela, v izboljšanju kvalitete izdelkov in povečanju proizvodnje. Vsi naši kolektivi so se predali z vsemi svojimi močmi ustvarjalnemu delu za boljše življenje in ustvarjanje novih

Jeseniški plavžar pri delu

Foto: Kolman

in boljših socialističnih družbenih odnosov in resnične socialistične demokracije. S svojimi delovnimi zmagami in velikimi uspehi so dokazali, da so vredni zaupanja naše skupnosti in da so sposobni upravljati in voditi svoja podjetja ter z neverjetno silo in borbenostjo izpolnjevati zgodovinsko vlogo — graditev socializma.«

Med najpomembnejše odločitve organov delavskega samoupravljanja v lanskem letu vsekakor spadajo sklepi o prehodu na nagrajevanje po učinku, o reorganizaciji podjetja in uvajanju obratnih delavskih svetov ter o rekonstrukciji železarne.

Način nagrajevanja, ki smo ga uvedli po sklepu centralnega delavskega sveta lansko leto, je osnova za prihodnje kompleksno nagrajevanje po učinku. To je osnova za naše prihodnje popolno socialistično nagrajevanje pod geslom: »Vsak po svojih zmožnostih, vsakomur po njegovem delu!« Čeprav so se v tem sistemu pokazale nekatere pomanjkljivosti, nanje so opozorili organi delavskega samoupravljanja, predvsem obratni delavski sveti, vseeno lahko trdimo, da sistem v osnovi ni zgrešen in smo na pravi poti. Ta sistem je predvsem pokazal, da je bolj spodbuden za povečanje produktivnosti in zmanjšanje proizvodnih stroškov, da je pravičnejši v delitvi doseženega dohodka med družbo, kolektivom in posameznikom, da je bolj demokratičen, ker o njem odloča večje število neposrednih proizvajalcev, skratka, da je bolj socialističen. Prav zaradi tega je centralni delavski svet še sklenil, da

napake, ki so se pokazale, odstranimo, nagrajevanje samo pa razširimo s sedanjih ekonomskih enot na posamezne obrate oziroma, bolje rečeno, na posamezne proizvodne enote.

Sklep centralnega delavskega sveta o uvajanju reorganizacije podjetja je pomemben zaradi tega, ker smo organizacijsko in po proizvodnem procesu razdelili podjetje na ekonomske enote. Takšna demokratična razdelitev in decentralizacija je omogočila v prvi vrsti ekonomsko osamosvojitve grupe obratov in ustvaritev vseh pogojev za uvajanje organov delavskega samoupravljanja. Omenjena decentralizacija bi v še večji meri zainteresirala neposredne proizvajalce za večjo produktivnost ter za kvalitetno proizvodnjo. Na ta način delavsko samoupravljanje zajame še večje število neposrednih proizvajalcev in celo zahteva kompleksno nagrajevanje po učinku dela ter omogoča hkrati tudi obstoj ekonomskih enot. Tako sklepi, kakor tudi zamisel o organiziranju ekonomskih enot, je vsebovala decentralizacijo delavskega samoupravljanja in s tem tudi ustanavljanje obratnih delavskih svetov ter nagrajevanje po učinku.

Komaj po enoletnem delu ter razvoju ekonomskih enot in obratnih delavskih svetov pa že ugotavljamo zahteve po širši decentralizaciji v večji ekonomski samostojnosti ekonomskih enot, s čimer so dane tudi večje pristojnosti obratnim delavskim svetom pri delitvi dohodka in pri ustanavljanju novih organov delavskega samoupravljanja — zborov proizvajalcev v proizvodnih enotah. Tudi o tej zadevi je centralni delavski svet na enem od svojih zadnjih zasedanj že razpravljal in sklepal.

Obstoj ekonomskih enot in obratnih delavskih svetov pa vsebuje še eno socialistično in demokratično povezavo: po eni strani omogoča združevanje sredstev in medsebojno povezavo v proizvodnji, po

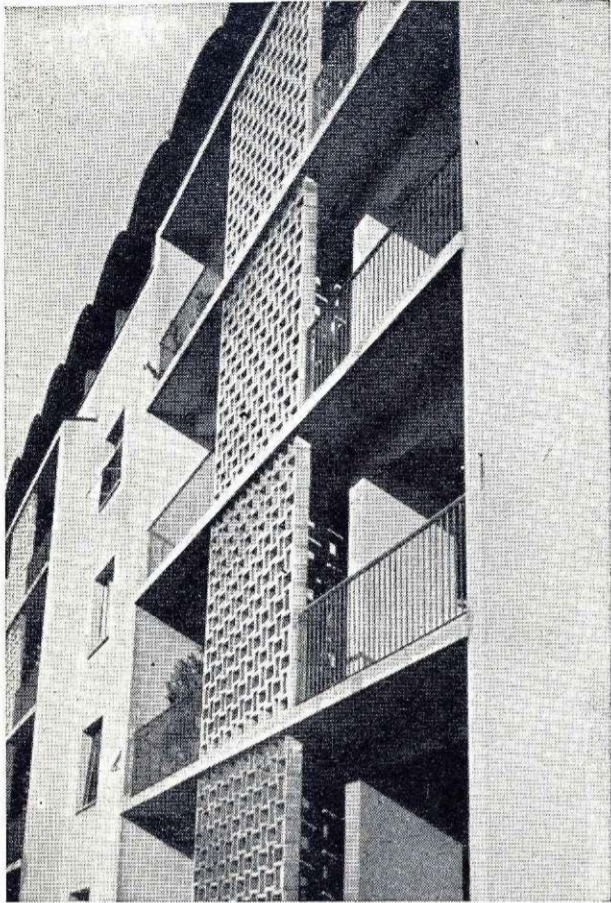
UPOKOJENI SODELAVCI Z DELOVNO DOBO NAD 30 LET

1. Franc Avsenek — Javornik I
2. Franc Beden — predelovalni obrati
3. Štefan Beguš — žična valjarna
4. Ferdinand Bokal — martinarna
5. Franc Branc — martinarna
6. Stanko Dežman — hladna valjarna
7. Janko Dolrar — Javornik I
8. Viktor Jesih — martinarna
9. Lovro Jurc — industrijski zidarji
10. Janez Kalan — plinska in vodna energija
11. Filip Klemenčič — lahka proga
12. Janez Klinar — predelovalni - vzdržev.
13. Janez Klinar — žična valjarna
14. Jakob Kos — hladna valjarna
15. Janez Kos — žičarna
16. Jože Kosmač — Javornik II
17. Franc Krničar — žična valjarna
18. Leopold Lazar — hladna valjarna
19. Vinko Langus — žerjavni oddelek
20. Peter Lašin — požarno varnostna služba
21. Martin Miklavc — HTZ
22. Janez Merhar — toplotna energija
23. Martin Noč — Javornik I
24. Janez Novak — Javornik I
25. Ivan Pepevnik — hladna valjarna
26. Alojz Pukšič — komunalni oddelek
27. Aleš Pušavec — lahka proga
28. Ignac Radelj — Javornik II
29. Lovro Ravnik — martinarna
30. Franc Rozman — martinarna
31. Vladimir Rožič — žičarna
32. Slavko Smukavc — valjarna 2400
33. Pavel Smolej — Javornik I
34. Franc Svetina — Javornik II
35. Alojz Tišov — HTZ
36. Julijana Valentar — šamotarna
37. Peter Vovk — lužilnica
38. Janez Zupan — predelovalni obrati
39. Jože Zupan — Javornik I
40. Valentin Žumer — plinska in vodna ener.
41. Franc Žvab — Javornik I

Sodelavci: Franc More,
Gabrijel Pušar,
Alojz Jeraša, Ludvik
Korantar
in Maks Vister
slavijo 40-letnico
neprekinjenega
dela v Železarni

Foto: Kolman

drugi strani pa omogoča popolno neodvisnost druge od druge in možnost osamosvojitve tudi izven okvira našega podjetja.

Rekonstrukcija železarne, ki jo je centralni delavski svet na svojem rednem zasedanju potrdil, predvideva razvoj in modernizacijo tistih obratov, ki so zastareli tako glede strojne opreme kakor tudi glede samega tehnološkega procesa. Rekonstrukcijo

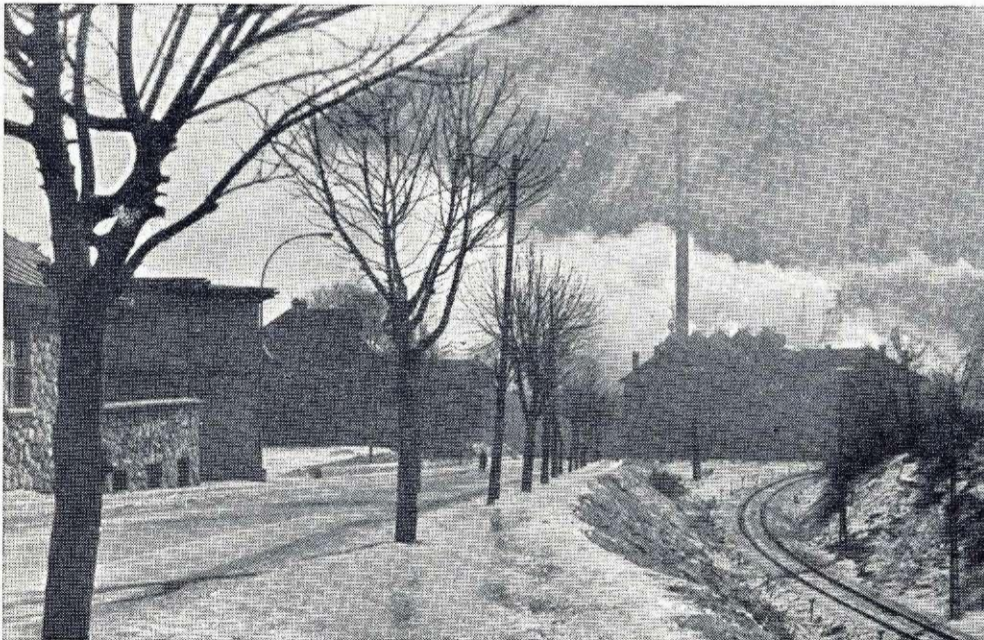
tovarne lahko razumemo z drugimi besedami: povečanje produktivnosti, premik v kvalitetno proizvodnjo in seveda tudi povečanje dohodka, dobimo pa tudi popolno samoupravnost med ekonomskimi enotami. Rekonstrukcija železarne predvideva celo teritorialno povezavo posamezne ekonomske enote, kar pomeni še večji razvoj decentralizacije, večjo samostojnost in neodvisnost v prihodnje.

Sklepe o reorganizaciji podjetja, o ustanavljanju ekonomskih enot in obratnih delavskih svetov, o nagrajevanju po enoti izdelka ter o rekonstrukciji železarne lahko imenujemo zgodovinske, saj vsebujejo zamisel nadaljnjega razvoja socialističnih proizvodnih odnosov.

Poleg teh pomembnih sklepov so organi delavskega upravljanja v železarni sprejeli tudi vrsto drugih odločitev, ki že omenjene sklepe dopolnjujejo in razširjajo. Sem sodi sklep o ustanovitvi železarskega izobraževalnega centra kot zavoda s samostojnim finansiranjem, sklepi, ki se nanašajo na problematiko visokih peči, energije, vzdrževanja in komunalnega oddelka. Na tem mestu je treba omeniti sprejetje pravilnikov o nadurnem delu, o odhodu delavcev v pokoj itd. Iz vsega tega je razvidno, da so organi delavskega samoupravljanja v železarni opravili obširna dela.

V letu 1960 je bil izvoljen nov centralni delavski svet, ki šteje 69 članov našega kolektiva in je imel že devet rednih zasedanj, medtem ko se je centralni delavski svet prejšnjega sklica sestel šestkrat, kar pomeni eno zasedanje na mesec. — Upravni odbor prejšnje mandatne dobe se je sestel v letu 1960 trinajstkrat, sedanji pa že dvajsetkrat.

Tudi aktivnost obratnih delavskih svetov je bila zelo velika in so v lanskem letu imeli povprečno po 15. sej. Če te številke oziroma podatke primerjamo s podatki iz prejšnjih let, lahko ugotovimo, da v kolektivu raste zanimanje za problematiko delavskega samoupravljanja iz leta v leto, udeležba na teh sejah je skoraj 90-odstotna, razprave pa so živahne ter plodne.

Slika zgoraj:
Detajl stanovanjskega bloka na Plavžu

Foto: Slavko Tarman

Slika spodaj:
Jeseniška razglednica

Foto: Rjazancev

Jože Mali

Nagrajevanje po enoti izdelka - rezultati in perspektiva

Ko smo pred letom začeli uvajati nagrajevanje po enoti izdelka, smo se srečali z najrazličnejšimi težavami. Osnovni problem, ki smo ga morali rešiti, je bilo vprašanje starta. S tem v zvezi smo ugotavljali, da imamo premalo točnih podatkov, da so odnosi med posameznimi obrati z ozirom na medsebojno odvisnost premalo točno določeni, da nimamo za vse obrate dovolj točnih podatkov za ugotavljanje proizvodnih stroškov posameznih izdelkov in podobno. — Zaradi vsega tega smo se odločili, da nam bo začetno osnovo za osebne dohodke predstavljalo izplačilo osebnih dohodkov v letu 1959, začetno osnovo za ugotavljanje lastnih proizvodnih stroškov pa planske kalkulacije za leto 1960, ki so bile delane na osnovi dejanskih stroškov leta 1959. Da bi v kar največji meri prišel do izraza končni učinek proizvodnje in ekonomska povezanost posameznih obratov, so bile ustanovljene sedanje ekonomske enote in je bil tudi cenik osebnih dohodkov izdelan na končni izdele ekonomske enote. Iz istega razloga se je tudi udeležba znižanja lastne cene ugotavljala zbirno za ekonomske enote.

Ta sistem, ki smo ga s pridom uporabljali v preteklem letu, se je pokazal v bistvu za dobrega in je dal tudi pozitivne rezultate. Kljub precejšnjemu nihanju v posameznih mesecih je v letnem povprečju doseženi rezultat zadovoljiv, saj smo dosegli 21,4 % osebnih dohodkov več kot pa znašajo osebni dohodki po tarifnem, premijskem in normnem pravilniku. Če pa še upoštevamo, da se je povprečno preseganje norme povečalo za 6 %, je končni rezultat še bolj zadovoljiv. Kljub težnji zviševanja tržnih cen nabavljenega materiala se je doseženi dohodek povečal za blizu 930 milij. din, stopnja dohodka pa je narasla od 32,34 na 33,16 %.

Posamezne ekonomske enote so dosegle naslednje presežke v primerjavi osebnih dohodkov po tarifnem, premijskem in normnem pravilniku:

	%
topilnice	23,51
valjarne	22,24
predelovalni	15,90
strojno-energetska	20,92
predračunska	20,08

Od povprečnih rezultatov najbolj odstopajo predelovalni obrati, ki so imeli največ težav pri izpolnjevanju kvalitetnega plana.

Kot pomanjkljivosti sedanjega sistema lahko štejeemo naslednja dejstva:

— rezultati posameznih obratov se premalo odražajo v končnem rezultatu ekonomske enote, ker se zgubijo v povprečju. Direktna zainteresiranost neposrednega proizvajalca je zaradi tega zmanjšana;

— v ceniku osebnih dohodkov je še premalo stimulirana kvalitetna proizvodnja;

— znižanje lastne cene je zaradi pomanjkanja tehničnih regulativov, točnega razmejevanja stroškov in tudi zaradi različnih vplivov kvalitete nekaterih osnovnih surovin premalo razumljiv element v sistemu nagrajevanja po kompleksnem učinku;

— sistem premiranja, kot merilo za individualno nagrajevanje, je premalo razumljiv premijskim upravičencem.

Naša naloga bo, da v letu 1961 sedanji sistem izpopolnimo v tej smeri, da bo neposrednemu proizvajalcu razumljiv in ga bo še močneje spodbujal k večji produktivnosti in ekonomičnosti.

Menim, da je to nalogo možno doseči z naslednjimi spremembami dosedanjega sistema:

— masa osebnih dohodkov za ekonomsko enoto naj bi se tudi v prihodnje ugotavljala na osnovi cenika za blagovno proizvodnjo enote, ki pa naj bi se korigiral v tem smislu, da se da večja stimulacija za kvalitetno proizvodnjo;

— stimulacija za znižanje lastne cene naj bi bila vezana na konkretne pokazatelje posameznih obratov, ki bistveno vplivajo na ekonomski rezultat in se dajo objektivno meriti;

— sredstva, dosežena v okviru ekonomske enote, naj bi se delila na obrate na podlagi doseženih rezultatov po cenikih obratov;

— da ne bi oscilacija medfaznih zalog ekonomske enote preveč vplivala na dosežene rezultate po obratih, naj bi se vsaki ekonomski enoti dovolilo tudi izkoriščenja osebnih dohodkov, vsebovanih v teh zalogah, vendar največ do normirane višine zalog;

— vprašanje odnosov med obrati ene ekonomske enote naj bi bilo v pristojnosti delavskega sveta ekonomske enote;

— predračunska enota naj bi bila vezana na realizacijo in finančni učinek namesto na povprečje ekonomskih enot;

— sistem premiranja in normiranja kot individualno merilo nagrajevanja naj bi ostal tudi v prihodnje, vendar je treba sistem premiranja tako poenostaviti, da si bo vsak prizadeti lahko sam izračunal višino premije. Norme pa bo treba revidirati in v okviru obrata zagotoviti realne odnose med delovnimi mesti.

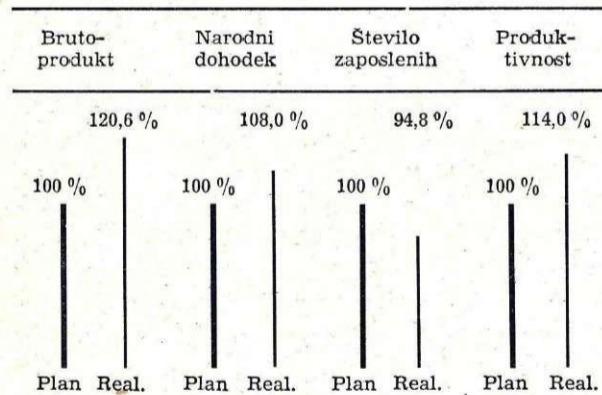
Vlado Šanca

J E S E N I C E včeraj in jutri

Obdobje gospodarskega razvoja občine Jesenice v letih 1957—1961 je zaključeno z letom 1960, ker so že s tem letom doseženi osnovni cilji razvoja, ki jih je perspektivni plan predvideval. Do konca leta 1960 so osnovni pokazatelji gospodarskega razvoja preseгли predvidevanja petletnega plana, in sicer:

	Plan	1960 v letu Doseženo	%
brutoprodukt — v 000	35,042.000	42,260.000	120,6
narodni doh. — v 000	14,370.000	15,540.000	108,0
število zaposlenih	8.960	8.478	94,8
produktivnost	1,510.000	1,720.000	114,0

Grafični prikaz rezultatov doseženega razvoja je naslednji:

Povečan obseg proizvodnje in storitev je bil dosežen ob manjšem številu zaposlenih, kot je to plan predvideval, zato tudi produktivnost dela hitreje narašča, letno za okrog 12 %.

Investicijska dejavnost v občini v minulem obdobju ni dosegla predvidevanj, zlasti ne na področju družbenega standarda, kot tudi uslužnostnih panog, kot so: obrt, trgovina in gostinstvo.

V posamezne objekte družbenega standarda so bila v letu 1957—1960 vložena naslednja sredstva:

	milijonov
stanovanjska graditev	1961
komunalne naprave in objekti	680
šolstvo	300
zdravstvo	15
prosveta	30
šport	15
upravne zgradbe	100
Skupaj:	3101

V teh letih je bilo zgrajenih 526 stanovanj, nadaljnjih 450 stanovanj pa je v gradnji in bodo vselejiva v glavnem v letu 1961. Na področju šolstva je predvsem pomembna novozgrajena dvojna osemletka na Jesenicah, ki je dokaj sanirala neurejeni šolski pouk. Med komunalnimi objekti je pomembna pridobitev novega kopališča na Jesenicah. Ostale investicije v komunalne objekte močno zaostajajo za potrebami, kar povzroča, da je vprašanje oskrbe mesta z vodo še vedno neurejeno, kar pa zahteva večja vlaganja. Tudi druge komunalne naprave, kot so ceste in pločniki, kanalizacija, parki in nadi, razsvetljava in druge so močno zaostale za potrebami.

Nizka vlaganja v objekte družbenega standarda, kot tudi v ostalo uslužnostno dejavnost, izhajajo kot posledica pomanjkanja sredstev za finansiranje teh investicij. S planom je bilo predvideno, da bodo za te investicije poleg lastnih sredstev občine in podjetij na razpolago sredstva republike in okraja v obliki posojil v znesku 560 milijonov dinarjev, realiziranih sredstev iz teh virov pa je bilo le za 128 milijonov dinarjev.

Na področju obrti je pomembna zgraditev objekta za čistilnico in pralnico, ki je pričel obratovati v prejšnjem letu in je izpolnil vrzel v tej obrtni stroki. Ostala uslužnostna obrt ni dosegla predvidenega razvoja in je tako ostala kot najbolj nerazvita gospodarska panoga v občini.

Na področju preskrbe je pomembna zgraditev nove tržnice na Jesenicah, ki je izpolnila preskrbo s kmetijskimi pridelki, nadalje novozgrajena samopostrežna trgovina na Javorniku in novourejena samopostrežna trgovina na Plavžu, ki imata bistven vpliv na izboljšanje postrežbe z živili, ter ureditev nekaterih trgovin v centru mesta, kot tudi v Kranjski gori.

Na področju turizma pomeni izboljšanje turistične dejavnosti novozgrajeni motel v Kranjski gori ter žičnica Vitranc s svojimi objekti. V pripravah pa je tudi novogradnja hotela v Kranjski gori, ki ga bodo začeli letos graditi.

Našteti rezultati gospodarskega razvoja v minulem obdobju karakterizirajo napredek gospodarstva v občini z upoštevanjem investicijskih vlaganj v Železarni Jesenice, vendar doseženi razvoj ni vsklajen s potrebami prebivalstva, predvsem glede zmogljivosti objektov družbenega standarda.

Osnovna značilnost gospodarskega razvoja občine Jesenice v letih 1961—1965 so povečana investicijska vlaganja v razvoj obstoječega industrijskega centra na Jesenicah, to je v večjo rekon-

Lani smo zgradili na Javorniku tri stanovanjske bloke. V nova stanovanja se je vselilo 36 družin — naših sodelavcev iz valjarn, ki so prispevali svoj delež s prostovoljnim delom

Foto: Kolman

strukcijo Železarne Jesenice. Ta rekonstrukcija ima bistven vpliv na razvoj mesta kot industrijskega središča v perspektivi; samemu podjetju pa omogoča rentabilnejše poslovanje v metalurški stroki, vsklajeno z evropsko ravnijo proizvodnje.

Tudi ostale gospodarske panoge predvidevajo večji porast obsega storitev, kar je razvidno iz naslednjih osnovnih pokazateljev gibanja proizvodnje in storitev:

	Indeks povečanja
brutoprodukt	145
narodni dohodek	152
zaposlenost	106
produktivnost	146

Rezultati rekonstrukcije Železarne Jesenice pa bodo vidneje vplivali na obravnavane elemente po dokončani rekonstrukciji, ki bo trajala predvidoma 10 let.

Investicijska vlaganja v letih 1961—1965 v zakroženih številkah bodo predvidoma znašala:

	milijard
gospodarske investicije	20,5
negospodarske investicije	10,3
Skupaj:	30,8

Nakazana investicijska vlaganja je treba obravnavati kot predvidena, ker sredstva za investicije v tej višini še niso zagotovljena. Vsekakor bo treba več sredstev v ta namen pridobiti iz zveznih, republiških in okrajnih virov.

V gospodarskih investicijah je v glavnem zajeta Železarna Jesenice poleg investicij v ostale gospodarske panoge. S takimi investicijskimi vlaganji bi bil zagotovljen potreben razvoj predvsem uslužnostnih gospodarskih panog, kot sta obrt in trgovina. V teh dejavnostih je predvidena zgraditev več novih objektov, tako v mestu, kot tudi na vaseh.

V negospodarskih investicijah predstavlja glavno postavko stanovanjska graditev, ki zajema izgradnjo 1700 novih stanovanj. Vzoredno s tako graditvijo naj bi se razvijali tudi komunalni objekti. — O potrebah po investicijskih vlaganjih v predlagani višini so sklepali tudi zbori volivcev, ki so dali po-

sameznim objektom prioritetni red gradenj glede na nujnost posamezne investicije. Če bo v prihodnjem obdobju možno ta investicijska vlaganja realizirati, bo razvoj občine, predvsem pa mesta, dosegel potreben napredek. Ta investicijska vlaganja upoštevajo tudi potrebe po objektih zdravstvene dejavnosti, kulturno-prosvetne dejavnosti, šolstva in športa.

Naloga vseh občanov bo v kar najtesnejšem sodelovanju pri predvidenih nalogah nakazanega gospodarskega razvoja občine Jesenice v obdobju 1961—1965.

Na sliki internat MIS

Foto: Tarman

Tudi kadre je treba smotrno načrtovati

Za naš nadaljnji perspektivni gospodarski razvoj bomo sprejeli nove družbene obveze. Železarna Jesenice je prva v občini, ki je jasno načrtala svoje cilje v desetletnem programu razvoja in rekonstrukcije svojih obratov. Ostala podjetja in obrtne delavnice na območju občine so prav tako že zasnovale svoje naloge v novem petletnem načrtu gospodarskega razvoja. Nedavna skupna razprava odgovornih gospodarstvenikov v občini je izluščila ugotovitve, da se pri načrtovanju kadrov zelo površno, samo v odstotkih, izkazuje premik zaposlenosti. Ali taki pokazatelji zadostujejo? Brez dvoma da ne. In kakšne so posledice takega »načrtovanja« potrebni kadrov? Navedli bi primer. Znano je, da se v gornjesavsko dolino za razvoj turizma in gostinstva vlaga precejšnja sredstva. Pred dograditvijo je motel, v gradnji je gostišče na Vitrancu. Ker se vzporedno z gradnjo teh objektov ali pa že prej ni mislilo na kadre, bo te zagotoviti od drugod, v občini pa imamo nezaposlene žene in dekleta. Ob takih ugotovitvah večkrat slišimo: »Pustimo to, kar je bilo narobe, raje se pogovorimo, da v prihodnje ne bomo delali istih napak.« Zato se bomo tudi mi držali tega.

Da bi se v prihodnje stihija umaknila smotrni politiki kadrovanja, želimo v tem sestavku prispevati nekaj skromnih misli.

Ko si določeno podjetje v gospodarskem načrtu in družbenih obvezah zastavi proizvodne naloge, cilje in poslovno politiko, ne more mimo važne komponente, ne da bi jasno definiralo, kakšne kadre želi in potrebuje za uresničenje zastavljenih ciljev.

Razumljivo, da je to dokaj zahtevna naloga, ki se je je treba zavzeto lotiti in jo skrbno proučiti. Če bomo tako delali, ne bo več primerov, da nam bo ozko grlo v proizvodnji in uslužnostni dejavnosti delovna sila. Načrtovanje potrebne delovne sile raznih kategorij strokovnosti in specialnosti narekujejo še drugi razlogi. Podatki kažejo, da obiskuje osnovne šole na območju občine od 4. do 8. razreda 2070 učencev, ki se po spolu delijo na polovico, oziroma je samo 22 deklic več kot dečkov. Ti podatki zajemajo otroke, rojene v letih 1946 do 1950. To pomeni, da bo letni pritek od 249 do 486 učencev, ki bodo končali osemletko. Neki drugi orientacijski podatki kažejo, da bo četrtnina absolventov osemletk nadaljevala šolanje na raznih srednjih šolah in

gimnaziji, ostale pa bo potrebno usmeriti v poklice, skladno s potrebami naših gospodarskih enot in družbenih služb. Pri načrtovanju kadrov na območju občine pa bo upoštevati tudi one, ki bodo končali srednje, višje in visoke šole, v kolikor bo njihov pritek vsklajen s potrebami. Ta problem, ki je tu, s katerim se bomo srečali, če hočemo ali ne, govori zopet v prilog, da pričnemo smotrno načrtovanje potrebnih kadrov. Pa ne samo to, gre za perspektivo, ki jo na ta način odpiramo mladini konkretno, brez filozofiranja. To trditev bomo podprli še z enim dejstvom. Lani, konec decembra, se je na osnovnih šolah in jeseniški gimnaziji izvedla anketa med učenci 7. in 8. razreda in 3. in 4. letnika gimnazije z enim samim naslovnim vprašanjem: Kaj želim vedeti pri izbiri poklica ali o nadaljnjem šolanju. Anketo je pisalo 731 učencev in dijakov. Za poklic ali nadaljnje šolanje se še ni odločilo 219 dijakov in učencev. Za tako visoko število neodločenih bi bila napačna trditev, da bi jo pripisovali stihijskemu kadrovanju. Vzrok in posledice za to neorientiranost mladine so v tem, ker je premalo poklicno prosvetljena. Razumljivo, da ne moremo ostati samo pri ugotovitvi. Ne, to je problem, ki se ga je treba resno in sistematično lotiti. Za dejavni pristop k tej nalogi pa je treba razširiti interesni krog. Ta naj bi se povečal z ustreznimi ljudmi iz železarne, ki je verjetno za bodoče rekrutiranje kadrov še posebej zainteresirana. Da nam ne bi morda kdo očital, da stvar pretiravamo, bomo navedli nekaj značilnih zaključkov iz navedene ankete:

- prevladuje orientacija predvsem še na klasične obrtne poklice;
- skoraj izključeno je poznavanje in orientacija na metalurške poklice;
- gimnazijci se bolj nagibajo na študij eksaktnih ved, za šole tehnične stroke se čuti pomanjkanje perspektive in poučenosti.

Menimo, da nam samo teh nekaj zaključkov pove mnogo. Ravnatelj osnovne šole »Tone Čufar« na Jesenicah nam je nedavno povedal, kako je organiziral enotedensko prakso za 28 učencev in učenk med letošnjimi semestralnimi počitnicami. Po interesu jih je poslal: v Avtoservis, Kovinoservis, Coklo na Blejski Dobravi, Otroški vrtec Angelce Oceplove na Plavžu, Komunalni servis in bolnišnico.

Taka praksa, če je dobro pripravljena, z dobrim nadzorstvom in vodenjem, je vsekakor koristna, je lep primer razumevanja vodstev teh podjetij in ustanov za potrebe poklicnega prosvetljevanja in usmerjanja. Ali ne bi taka pobuda lahko prišla tudi iz železarne? Pri tem ne mislimo, da bi učenci opravili prakso pri visokih ali SM pečeh, valjarnah itd. Tu pa je MIŠ in učitelji praktičnega pouka. Tudi za ekskurzijske ogledne železarne in njenih obratov za učence 7. in 8. razreda osnovnih šol v občini in gimnazijce, bi bilo za bodoče rekrutiranje metalurških in drugih kadrov prav, če bi se vrata v železarno malo bolj široko odprla. To bi bila tudi pomembna vzgojna korist. Naj vidi otrok, kje in kdaj dela oče ali mati, naj vidi našo veliko železarno.

Vibo

SLAVKO SMOLEJ

Težko je verjeti, da je prenehalo utripati srce našemu dolgoletnemu sodelavcu Slavku Smoleju. V zadnjih desetih letih, odkar izhaja naša revija, skoraj ni bilo številke, v kateri se ne bi predstavil vsaj z eno fotografijo. Nepozabni bodo ostali njegovi motivi iz železarne. Jeseniški plavžarji, martinariji in valjavci z Javornika ter delavci iz drugih obratov so bili za pokojnega Slavka Smoleja vedno dobrodošel motiv. S kvalitetnimi umetniškimi slikami, bodisi iz naše železarne ali pa z naših planin, je zaslovel po vsem svetu.

Pred kratkim, ko se je predstavil na televizijski oddaji, je povedal zbranim poslušalcem v dvorani ter gledalcem in poslušalcem ob televizijskih in radijskih sprejemnikih, da je sodeloval na več kot sto mednarodnih fotoamaterskih razstavah, njegova dela pa so bila s strani mednarodnih žirij odlično ocenjena.

Kljub temu, da je bil pokojni Slavko Smolej zadnja leta hudo bolan, ni prenehal s svojim delom. Ko smo v uredništvu naše revije pripravljali slavnostno številko v povečanem obsegu, s katero smo počastili 40-letnico ustanovitve Komunistične partije Jugoslavije, je z največjimi naporji in veliko požrtvovalnostjo pripravil slikovno opremo, v kateri je prikazal zgodovinski razvoj železarne in mesta Jesenice. Za vse njegovo prizadevanje, trud in požrtvovalnost dolgujemo pokojnemu Slavku Smoleju veliko zahvalo, ki jo bomo lahko izkazali samo na ta način, da bomo v prihodnje objavljali njegova dela, da bodo ostala kot mojstrovina za zgled poznejšim rodovom.

Slavko Smolej ni bil samo mojster umetniške fotografije, temveč je bil zbiralec dragocenih zgodovinskih predmetov in podatkov. V zadnjih letih je uredil ter opremil s slikami oddelek NOB in socialnih bojov na Jesenicah ter muzej v nekdanjih begunjskih zaporih, kjer je bil tudi sam zaprt. Jeseničani bomo ob vsaki priložnosti lahko s ponosom ponudili

vsakomur njegovo knjigo »Gorenjska v miru, trpljenju, borbi in svobodi«, ki je prava umetnina.

Kolikšen ugled je užival pokojni Slavko Smolej med prebivalci našega mesta in okolice, je pokazal njegov pogreb. Zadnja pot je bila sicer kratka, toda slovo je bilo ganljivo. Pevci jeseniške Svobode so mu v slovo zapeli nekaj žalostink, ob odprtem grobu pa se je od njega poslovil glavni direktor naše železarne, ki je še posebej poudaril njegovo petnajstletno delovanje v Metalurški industrijski šoli. Pokojni Slavko Smolej je bil 15 let direktor te šole in je neposredno sodeloval pri izobraževanju 1300 mladih učencev, ki danes predstavljajo v železarni kvaliteten strokovni kader. Od njega so se poslovili še fotoamaterji, njegovi sodelavci iz muzeja, zastopnik kolektiva MIŠ ter učencev in vsi, ki so ga dobro poznali in cenijo njegova umetniška dela. Njegovo ime bo ostalo zapisano na vidnem mestu, saj je bil ugleden družbeni delavec in umetnik — fotoamater.

Slava njegovemu spominu!

Benjamin Gracer

Ljudem

Ljudje!
Če vsi bi dali
svoja srca
na dlan
in jih dvignili
k soncu,
bi svet se prebudil
v nov dan
in nihče ne bi nikoli več govoril
o koncu.

Ljudje!
Če vsi bi dali
svoja srca
na dlan,
bi nihče več ne videl
mater jokati
ob mrtvih možeh in sinovih
na požganih domovih
na tihih daljnih grobovih.
Bi nihče več ne videl
na tisoče trupel
na tisoče okostnjakov
vrženih v plamen človeka — zveri,
ki smeje
je gažil potoke krvi.

Bi nihče več ne videl
do tal porušeni vasi in mest
in stopal bi srečno le mimo
naših hiš in cest
mimo vrtov v pomladi
mimo žitnih polj in livadi,
človek v veliki nadi.

Ljudje!
Če vsi bi dali
svoja srca
na dlan,
bi glave upognili
in zajokali ob spominu
na dan,
ko dostojanstvo ste svoje
teptali.
Takrat bi več ne poznali
zlobe, zavisti, laži.
Takrat bi srce utripalo
ob srcu
v nove in srečnejše dni.

Pogled na Studor

Foto: Rjazancev

mene dobe se nam odkriva nova v spodnji bohinjski dolini pri Bit-
 kultura človeka v Studorju in njah.
 sploh v Bohinju, ki je še mnogo Artefakta in okruški, ki sem jih
 starejša od tiste, ki se je pred 2500 v Studorju našel 4. in 10. oktobra
 leti pričela na Ajdovskem gradu 1959, spadajo po razpredelnici člo-

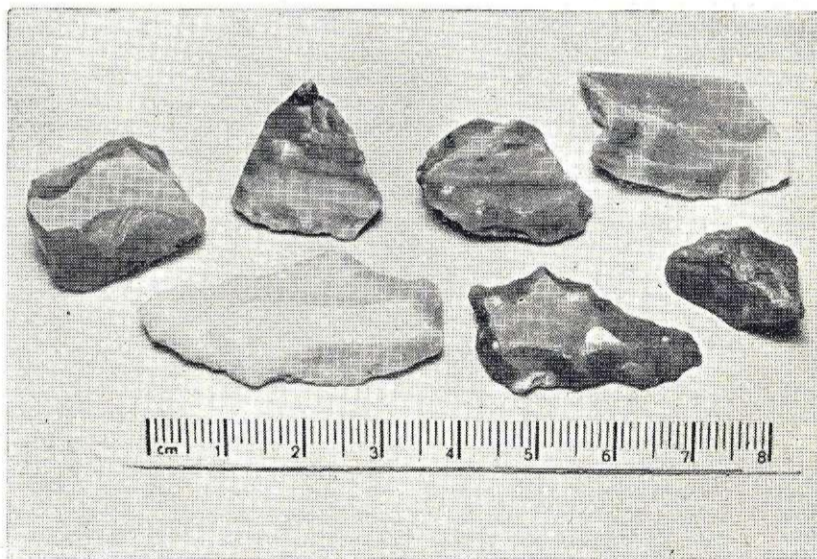
Artefakta in okruški iz Studorja

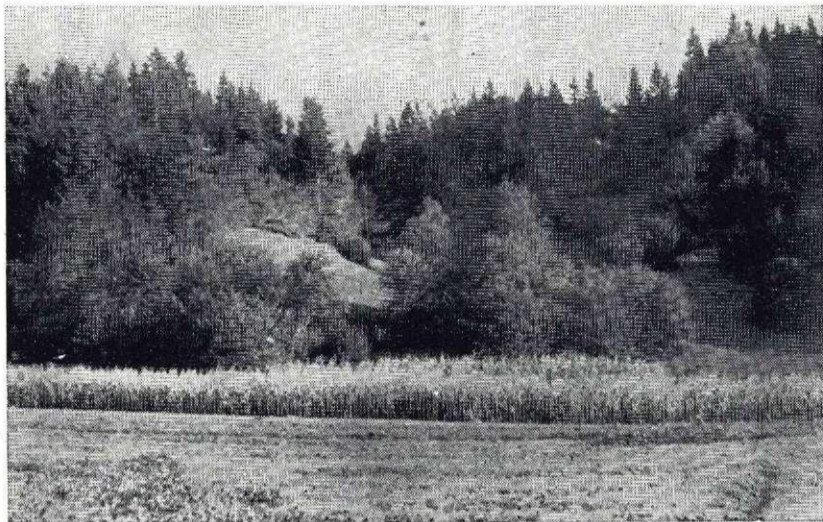
Foto: Primožič

Aleksander Rjazancev

Na vrsti je Studor

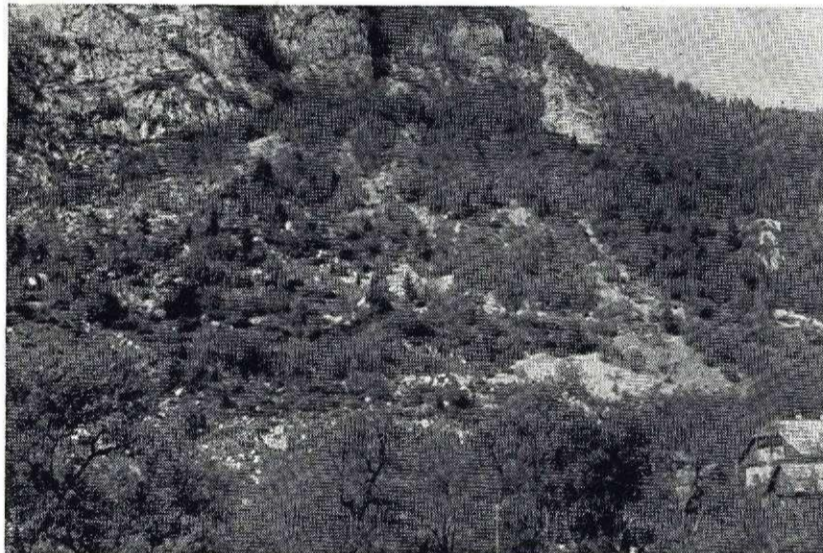
Pod mogočno navpično steno vzhodnega dela gore Studor (999 m) se nahaja stara slovenska vas istega imena, ki se razprostira v smeri proti Srednji vasi. Nihče ne bi pričakoval, da nam bo vas Studor v zgornji bohinjski dolini nudila nov prazgodovinski material, s katerim nam bo mogoče povezati zgodovino kamna, brona in železa. Artefakta — kamena rezila in okruški iz Studorja so premaknili zgodovino Bohinja za tisočletja nazaj. Zaradi najdb iz ka-

Dunaj pri Jereki

Foto: Rjazancev

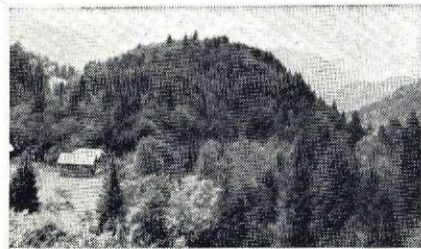

Studor

Foto: Rjazancev

vekovne kulture v neolit, morda celo v mezolit ali pa v paleolit, kar še strokovnjaki - arheologi brez predhodnih večjih akcij ne morejo ugotoviti. Vsekakor pa so mnemnja, da so te najdbe do sedaj najstarejše v Bohinju.

Ne glede na to, kam je treba kamenito orodje časovno opredeliti,

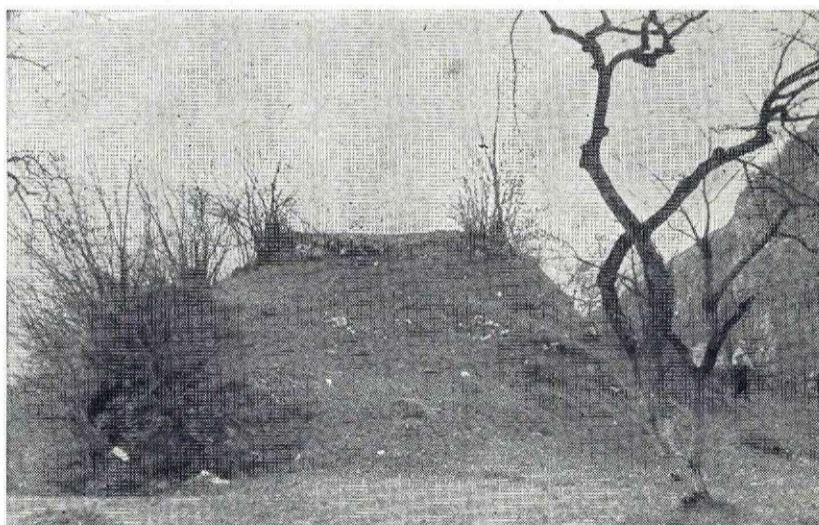

Ajdovski gradec

Foto: Rjazancev

Tajinstveni grič Studorja

Foto: Rjazancev

je važno dejstvo, da je človek prebival v Bohinju že takrat, ko iz rud še ni znal pridobivati kovin. Tako torej najstarejši prebivalci Bohinja niso bili topilci bronca, niti železarji, temveč ljudje, kate-

Keltski gumb

Foto: Jaka Torkar

rim je bil kamen, kost in les edini dosegljivi pripomoček v težki borbi za obstoj.

Kamenito orodje iz posebnih silikatnih kamenin je ležalo v zemlji, ki pripada po geološkem vidiku v času med in po ledeni dobi. Pomembno je to, da takega silikatnega materiala pri nas ni mogoče najti. Iz tega moremo sklepati, da je človek zašel v Bohinj od drugod; morda s severa proti

Zgodovina človekove preteklosti

Foto: Jaka Torkar

toplejšemu jugu. S seboj je po vsej verjetnosti prinesel dragocnega kamenja, iz katerega je bil vajen izdelovati orodje. Tako nam je zapustil sled.

Izbira materiala je bila odlična. To je razvidno zaradi nesprenmenljivosti in fizikalnih lastnosti ohranjenih izdelkov, ki so se brez poškodb ohranila do današnjih dni. Človek ni gledal na pestrost barv, pač pa na trdoto, trpežnost in gladkost površine z izredno ostrimi robovi. Po današnjih pojmih si težko predstavljamo delo takratnega človeka, ki je z neizmerno potrpežljivostjo lomil trdo kamenino in jo obdeloval do ustrezne oblike in ostrine (nožiček ali ost za puščico). Tudi retuširanje rezila je moralo biti prava umetnost.

Kemična analiza okruška iz Studorja:

SiO ₂	Al ₂ O ₃	Fe ₂ O ₃	MgO
95,96	0,56	0,52	0,97
CaO	H ₂ O krist.		
sledovi	1,00		

Iz gledišča obeh artefaktov in okruškov ljudje pod Studorjem niso mogli biti »velikani«, sicer ne bi mogli izdelovati in uporabljati pri svojem delu tako majhnega orodja.

Seveda so to le domneve. Pozitivno bi mogli odgovoriti le, če bi našli še več kamenitega orodja, predvsem pa skelet takratnega človeka, ali vsaj kost stegenico, po

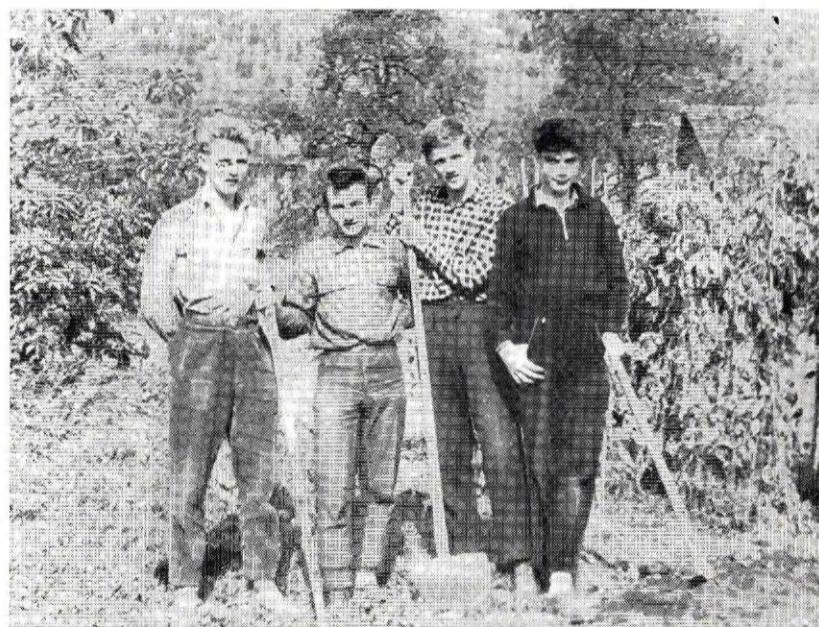
kateri bi antropologi mogli izračunati višino teh prebivalcev.

Kako je človek živel in kje si je poiskal varno zatočišče pred vremenskimi nepravilnostmi in divjimi živalmi, ni mogoče zanesljivo trditi.

Nedaleč od Cvetkove njive je osamljen grič, ki ima nekaj svojstvenega in za raziskovalce starin nekaj vabljivega. S severne strani je do poraščene skale mogoč dohod skozi koridor, ki je z obeh strani, posebno pa še z zahodne, zavarovan z močnim nasipom. V

skali je vidna velika razpoka, ki izgleda tako, kot da je nekoč pod njo obstajala votlina, sedaj pa je zasuta s kamenjem in zemljo. Na vrhu griča je ploščad z lepim razgledom na vse strani neba. Pri ogledovanju te ploščadi ima človek občutek, da so na grič nekoč donášali kamenje in ga ob robu razporejali, da bi dosegli večjo površino in trdnost. Seveda pa tudi tukaj ni mogoče reči kaj določnega brez pomoči arheologov.

V zemlji Studorja sem našel še več zanimivih izkopanin, ki po-

Dijaki TSS metalurškega oddelka pri akciji v Studorju Foto: Rjazancev

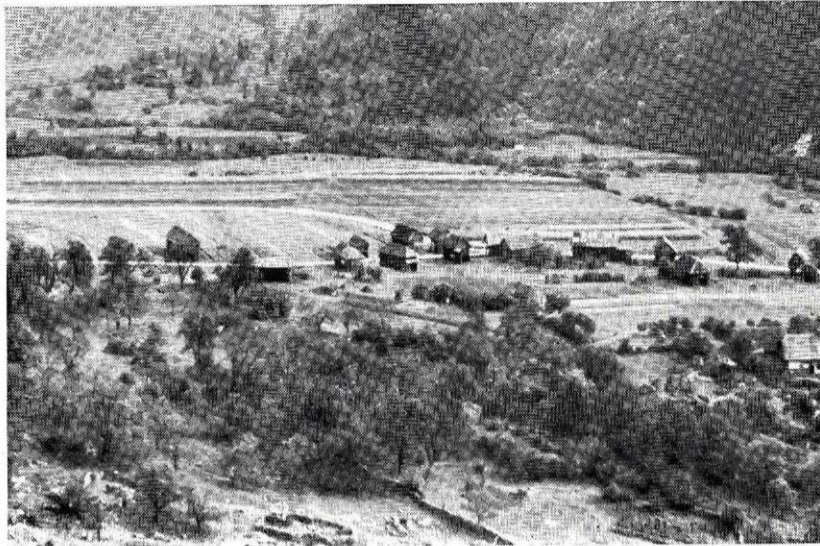
vezujejo kameno dobo z bronom in železom prav po vrstnem redu, kot nas uči zgodovina.

Od vseh kovinskih najdb je najpomembnejši srebrni gumb, ki sem ga našel 6. novembra 1960. Gumb je vlit, z vgraviranim konjem. Neznani mojster ga je z izredno spretnostjo uprizoril v dinamični drži.

Komu je nekoč ta gumb pripadal, je težko reči. Studoranci so iz roda v rod ohranili govorice, da je pred mnogimi stoletji živelo tod bogato ljudstvo, ki je prišlo iz daljnih južnih krajev. Ustno izročilo pravi, da je nenadoma prišla nadnje huda nesreča — nemirni kameni plaz je zasul njihova bivališča ter zabrisal sled za njimi. Možno je, da so te govorice res imele neko osnovo in da je tudi najdeni gumb tega izvora.

Zanimivi sta tudi najdeni črna in zelena jagoda za okrasno ogrlico. Izdelani sta iz posebne steklaste žindre, kakršno sem našel nad vasjo, v bližini rezervoarja. Žindra je lepe temnozelenne barve z ohranjenimi odtisi lesnega oglja. Takšne jagode so že našli v prazgodovinskih Vačah in na Dunaju pri Jereki. Lep dokaz, da so takratni »metalurgi« že imeli smisel za okrasje varuhinj družinskih ognjišč!

V Studorju sem ob pomoči štirikih dijakov TSS Jesenice (metalurški oddelek) dne 10. oktobra 1959

Podnožje Studorja ima svoj čar

Foto: Rjazancev

našel do tedaj še neznano prazgodovinsko železarsko postojanko. Pod vzhodnim delom gore Studor smo na obsežni površini kamenitega plazu našli gosto, težko, črno žindro, ostanke pečne obloge in nekaj železa. Najdbe so nas zelo razveselile, saj nam je uspelo sestaviti trikot prazgodovinskih železarskih postojank, kot si sledijo: Ajdovski gradec, Dunaj pri Jereki in končno še Studor.

Železne žindre je v Studorju dovolj; to sem ugotovil tudi leto kasneje. Najdišča žindre niso samo na kamenitem plazu, temveč v različnih višinah nad vasjo v sme-

ri proti Srednji vasi. Zaradi tolikih nahajališč moremo sklepati, da je topilništvo imelo širok razmah. Na višini, kjer se nahajajo žindre, piha močan veter, kar je omogočilo pridobivanje železa iz edinstvene, za topilništvo pomembne rude — limonitnega bobovca. Bobovec za tamošnje topilne peči so dovažali iz višje ležečega kraja, severno za goro Studor, ki se imenuje Blatca (Blatica). Rudna ležišča se nahajajo v jurskih plasteh in triadnih apnencih.

Kemična analiza bobovca, najdenega v Studorju na kamenitem plazu:

SiO ₂	Al ₂ O ₃	Fe ₂ O ₃	FeO	Mn ₂ O ₃
2,21	1,49	85,42	6,67	0,55
CaO	MgO	P ₂ O ₅	SO ₃	CO ₂ +H ₂ O
0,31	0,16	0,37	0,12	7,30

Po mojem osebnem prepričanju, pri čemer se opiram na rezultate kemičnih analiz in najdb ter primerjav z drugimi kraji, morem trditi, da so bile v Studorju čisto navadne »kadunjice« — peči na veter in da je železarstvo prenehalo na tej stopnji.

Žindre iz Studorja so črne, težkotekoče mase z visoko vsebnostjo zaostalega, nezreduciranega železa. Pečna obloga primitivnega ognjišča je po izgledu in kemični analizi ter tališču precej slična oblogi iz Ajdovskega gradca.

Kemične analize — a) žindre, b) oblog

Na sliki Cvetkova njiva

Foto: Rjazancev

Kraj najdbe	SiO ₂	Al ₂ O ₃	Fe ₂ O ₃	FeO	Cel. Fe	Mn ₂ O ₃	CaO	MgO	P ₂ O ₅	SO ₃
a) Ajdovski										
gradec	22,02	3,45	4,04	64,77	53,13	0,45	3,29	0,90	0,46	0,20
Dunaj										
pri Jereki	19,30	1,28	12,74	59,90	55,35	1,14	3,10	1,15	0,34	0,15
Studor	29,06	5,53	4,07	56,61	46,74	1,21	1,62	0,64	0,41	0,15
Studor	26,58	6,65	4,26	53,53	44,52	2,18	3,14	0,96	0,73	0,12
Studor	3,00	2,69	16,20	74,17	71,25	0,40	2,24	1,02	0,36	0,00
b) Ajdovski										
gradec	61,00	24,55	8,15	—	—	—	0,89	2,40	0,20	0,50
Studor	61,64	20,30	12,23	—	—	0,16	1,68	1,76	0,18	0,00

Prvič, odkar imam opravka z preperevala. Pri proučevanju ima žlindrami iz različnih železarskih tudi ta primer svojo vrednost. krajev, ki spadajo v področje Teh- Zbiranje, klaficiranje in proučeva- niškega železarskega muzeja, pa nje žlinder je prav zanimivo delo, sem videl v Studorju, da je žlindra vendar včasih tudi za izkušenega

poznavalca »trd oreh«. Nekaj takih sem našel pri zadnji hiši v Studorju in jih bo treba »streti«.

Pri proučevanju zgodovine Bohinja pa je treba tudi upoštevati in podčrtati, da je Studor po mnenju strokovnjakov nekdanje središče enega izmed slovenskih plemen — Kosezov. Tudi Kosezi — slovenski plemiči, ki so se pozneje pod pritiskom Germanov pokmetili, so nam zapustili nekaj ostan- kov, kot keramiko, bronast križec in svetinjico, katere bo še treba proučiti.

Studor je zakladnica in učilnica človekove preteklosti, zato mu daj- mo častno mesto v našem lepem Bohinju.

BORBA VRH ZASNEŽENEGA STOLA

Dva meseca smo že bili v Baragovi koči pod Stom nad Zabreško planino. Večina borcev Cankarjevega bataljona je tu preživljala svoj zimski čas. Koča je bila vedno toplo zakurjena in v večernih urah je bilo kar prijetno.

Kljub mrzli zimi nismo počivali. Minirali smo vodovodno cev pod Javorniški roviti, električni kabel, železniške tračnice in mostove. Jesenice smo vedno pogosteje razburjali s svojimi obiski. Trosilne akcije so bile na dnevnem redu, rdeče zvezde ter srp in kladivo si videl povsod.

20. februarja 1942 ...

Rezek strel je odjeknil v mrzlo februarso noč. Stražar nad Zabreško planino je bil skokoma v koči. Obvestil je komandirja Poldeta Stražišarja o sumljivem strelu. Strel je stražar slišal malo niže, kjer je stal hlev. Polde je takoj vedel, pri čem smo. Dozdevalo se nam je, da so Nemci pomotoma obkolili 100 metrov niže ležeči hlev. Hoteli so nas presenetiti še v spanju, toda uštelii so se.

Nobenega glasu ni bilo slišati. Piskanje vlaka iz doline nam je prihajalo na ušesa kot jutranji pozdrav. Dolina je bila temna. Nikjer ni bilo videti niti najmanjše luči.

V koči ni bilo nikogar več, le intendant je še skrival v peč, kar se mu je zdelo potrebno. To delo bi lahko primerjal samo delu žene, ki ji gori hiša, pa rešuje staro budičko. Napol oblečeni in obuti smo se hitro zbrali pred kočo.

Mrzel veter z Vajneža nam je pihal v hrbet. Komandir Polde je stal pred težko odločitvijo: kam? Ali v dolino pred zasede, ali pa v strmine Stola in preko sedla na Koroško?

Stražar pred kočo je najprej opazil belo odete smučarje — Nemce. Niso nas videli. V nemških vr-

stah smo slišali tudi prtajene slovenske besede. Brez izdajalcev seveda ni moglo iti.

Polde se je že odločil. »Takojsen umik na vrh Stola do koč«, je ukazal.

Hiteti je bilo treba, kajti Nemci bodo kmalu opazili zmoto. Dolga kolona se je odtrgala od koč in prvi so se že izgubili nad smrekami. Jezili smo se natihoma, ker nam je mraz lezel do kosti. Neradi pa smo tudi zapustili toplo kočo. Zavest, da ne veš, kje boš zvečer spal, ni bila prijetna.

Sneg se je globoko vdiral pod nogami; bil je suh. Globoka sled za nami je bilo lepo opozorilo za Nemce, ki bodo kmalu pritisnili za četo. Prvi so imeli precej opraviti, da smo sploh napredovali. Počasi smo se vzpenjali v pobočje. Veliko zadoščenje za nas pa je bilo to, da se je jeseniški župan Luckmann, ki je to akcijo pripravil, to pot uštel. Dobro smo vedeli, da je današnji obisk njegovo delo.

Kakor smo pozneje zvedeli, je Luckmann za to akcijo zbral čez dva tisoč Nemcev. »Treba je uničiti gošarje pod Karavankami«, je napovedoval. Letaki so bili tiskani. Široka akcija, ki je bila zasnovana proti nam, je bila dokaz, da nas ne podcenjujejo.

Tema je bila še. Kolona se je pomaknila že daleč med smreke. Nemci na Zabreški planini so postali glasnejši. Skozi vrhove smrek in med bežimi oblaki se je sem pa tja posvetila zvezda. Ni se nam preveč mudilo. Vedeli smo, da ni druge poti na Stol in da jih lahko odbijamo, pa čeprav nas je malo. Sicer nas je bilo pa že precej. Število štiri- deset borcev se nam je zdelo že veliko. Zavarovali smo se z zaščitnico in nihče nas ni mogel prese- netiti.

Zapustili smo zadnje smreke in le redki bori so še kukali iz zmrzlega snega. Pričelo se je že daniti.

Prešernova koča
vrh Stola
preden
so jo Nemci požgali

Nikogar nismo videli. Megla nam je zastirala pogled proti vrhu in veter jo je mešal na vse strani. Zagnal jo je z Vajneža navzdol, pa zopet navzgor, a nikamor se ni hotela zgubiti. Sicer pa je bila to tudi naša rešitev, ker smo tako ostali Nemcem lepo skriti. Nizek ruševac se je tu in tam pokazal iz snega. Pomagal nam je, da smo se pomaknili zopet nekaj metrov naprej.

Pod nami je začelo pokati. Vedeli smo, da ni namenjeno nam, zakaj predaleč je bilo slišati streljanje. Vsak zase si je delal zaključke, vsi pa smo si bili edini, da so naši zasledovalci »slavno« zasedli naše položaje. Zatopljeni vsak v svoje misli, smo se predramili iz enakomernega premišljevanja in se ustavili za nekaj minut.

Sled za nami je postajala že nevidna in snežna rebra so bila vedno bolj trda. Burja je nosila v dolino sneg in kmalu je zmanjkalo tudi reber. Skale so štrlele tu in tam iz pobočja in lahko bi nam bile prvo kritje, ako bi bilo potrebno.

Težki nahrbtniki so nas upehali. Vse svoje premoženje smo imeli v njih. Čevlji so postali premočeni in šele sedaj so si jih nekateri zavezali. Dvignili smo se in po nekaj minutah hoje se nam je odprla slika, ki je marsikdo še ni videl. Megleno morje, ki je segalo od Triglava do Stola ter dalje do Bogatina in pokrivalo tudi ljubljansko kotlino, je bilo za nas lepota, ki jo je bilo vredno občudovati. Nekaj desetih metrov od nas pa so se dvigali visoko proti nebu trije stebri dima. Gosti in črni so se valili iz meglene morja. Gorele so koče vrh Stola.

Tiho smo gledali v ponosni Triglav, ki je postal vse bolj svetel. Burja se je vedno srditeje zagnjala z Vajneža in hipoma se je zjasnilo pod nami. Zagledali smo Valvazorjevo kočo, od koče pa so se pomikale kolone Nemcev. Zagledali smo tudi Zabrezniško in Žirovniško planino in povsod je bila ista slika. Kolone so se pomikale proti Stolu. Slika

je bila vidna samo nekaj minut in nova megla z Vajneža jo je zopet zbrisala.

Pohiteti je bilo treba, ker pri koči še ne bomo kmalu. Preveč smo bili že utrujeni in nahrbtniki so bili pretežki. Ni bilo treba prigovarjanja. Sonce nam je sijalo v obraz in pošiljalo je svoje žarke v strme triglavske stene, v kopasti hrbet Bogatina in Blegaša.

Prvi so se oglasili, da so pri koči. Odleglo nam je. Borili se bomo torej na vrhu, ako bo treba. Sovražnika še ni bilo čutiti za nami.

Zbrali smo se v koči, le straža je odšla na svoje mesto. Skuhali smo si topel čaj. Vsak pa je začel čistiti orožje, vedoč, da bo danes še trda. Bili smo šele sredi dopoldneva.

Koča je zadnjič sprejemala svoje goste, to pot borce za novo življenje — partizane.

Okoli mize v obednici so posedli borci — vsi jeniški kovinarji. Fantje iz Primorske in Štajerske so prvič gledali Gorenjsko s take višine. Kodrov Joža iz Baške grape je razvijal svoje misli in nam pripovedoval, kako je spravljal čez italijansko-jugoslovansko mejo pištolo, ki so marsikaterega fašista spravile pod rušo. Tudi Bidovca, Valenčiča in Gortana se je spominjal. Za iste cilje se je tudi on boril. To pot je z italijansko karabinko stal na drugi meji in pomiloval brate onkraj Karavank, ki so bili deležni iste blaginje kot on.

Jože je pribežal iz Italije že pred kapitulacijo jugoslovanske vojske. Takrat je še zaupal, toda kmalu se je bridko razočaral nad življenjem pri nas. Grenak je bil kruh, ki si ga je služil na Dovjem, kjer je lahko samo pasel krave in spravljal drva v dolino. Ni si predstavljal, da je to zadnji njegov dan.

Sonce je bilo že kar visoko, toda Nemcev še ni bilo videti. Pogled v dolino je še vedno zastirala megla. Ura je šla že na enajsto. Pozabili smo že

Tam, kjer je stala
Prešernova koč
vrh Stola,
so ostale
samo ruševine
v spomin
na zgodovinsko bitko
gorenjskih partizanov
leta 1942

Foto: Jaka Čop

skoro, da smo pred dvema urama težko prisopihali na vrh pred Nemci, ki gredo verjetno za nami.

Brezskrbnost pa nas je kmalu minila, ko je okoli koč zavil stražar in zaskrbljen povedal, da je opa-

zil nekaj sto metrov niže prve Nemce. Krik »k orožju!« nas je kaj hitro zdramil in kmalu smo bili vsi na položajih. Zavedali smo se dobro, da ne smemo odnehati do zadnjega.

Z diverzantsko akcijo smo pozdravili Nemce

(Dokumentacija k sliki na naslovni strani)

Bistri Savi, ki se vije po ozki Gornjesavski dolini, hitita od Jesenic nasproti kar dve železni kači. Ena od njih ostane zvesta svoji vodni spremljevalki, druga pa se kmalu loči in v širokem loku zavije skozi Hrušico in izgine v Karavankah proti Koroški. Še predno pa zapelje lokomotiva v temo Karavanškega predora, ostro zapiska, kakor v slovo prebivalcem vasice ob Karavanškem predoru.

Ta predor in prebivalci Hrušice so tesno zgodovinsko povezani.

Léta 1941 so dobili delavci, ki so delali kot progovna skupina v Karavanškem predoru, med njimi je bilo dokaj Hruščanov, važno nalogo, ki pa ni dolgo ostala tajna. S progovnimi vozički so navozili v predor razstrelivo, ki so ga vložili v stene predora. V tistem času se je nad Jugoslavijo zbirala nevihta nove svetovne vojne in nazidem je že stegoval svoje grabežljive kremplje preko okupirane Avstrije tudi v Jugoslavijo. Njegov načrt se je širil na Balkan, kjer ga je vabil sinji Jadran in bogastvo širnih polj Srbije in Hrvatske. Nemirni aprilski dnevi so obetali usodne izpremembe. Iz teme Karavanškega predora je posledj preteče grozila nevarnost. Prebivalci so vprašujoče strmeli vanj.

Dogodki so se menjavali z bliskovito naglico.

Splošna mobilizacija! Odhajali so tudi železničarji, jav-

ljali so se prostovoljci. Predor je še stal, toda tanka vrvičica, ki je vodila v na videz nepomembno leseno lopo, nekoliko proč od vhoda v Karavanški predor, ga je utegnila vsak čas pognati v zrak.

Ze nekaj dni je med ljudmi krožila govorica:

Nocoj! Še nocoj ga spuste v zrak! Med prebivalci najbližjih stavb je vladala neka mrzlična napetost, ki jim je kralila mirno spanje. Bedeli so dolgo v noč, ko pa znaka za alarm ni bilo, je z novim jutrom vstajala nova vera: morda pa vojne sploh ne bo; le kdo se rad vojskuje, saj je še dosti živih prič tragedije in strahot prve svetovne vojne.

Vojna pa je bila že tukaj!

4. aprila 1941. leta zvečer so prihiteli graničarji do prvih hiš in obvestili prebivalce, naj se umaknejo, ker gre tokrat zares. »Predor bomo takoj porušili,« so govorili.

Na mah je na cesti postalo vse živahno. Družine so se klicale v temi, sosed je priganjal sosedu, nastal je splošen preplah. »Brž, brž ven, odprite vsa okna, pojdimo hitro!«

Postave s culami na ramah, z otroki na rokah, ki so se zaspani čudili, kam sedaj, so bežale in izginjale v noč, proč iz okolice predora. Mnenja, kje bi bilo najvarneje med časom eksplozije, so bila deljena. Nekaj prebivalcev se je umaknilo v okrilje smrek na Kopavniku, drugi so bežali proti Belemu polju, nekateri pa so se odločili za smer proti temni, v oblake zaviti Mežakli. Noč je bila mrzla in za nemeček je padal še dež. Padal je neutrudno in vztrajno, kakor so vztrajno tekle minute, ki so se počasi zlijale v ure. Poti so bile blatne in mraz je pričel prodirati v razmočene čevlje in premrla telesa. To čakanje je bilo neskončno dolgo, dolgo in vznemirjajoče.

Polde je poslal na koroško stran izvidnico, da pregleda teren za naše prihodnje zavetje, kamor naj bi se s Stola umaknili.

Večina jih je danes stala v takem položaju prvič. Le nekaj nas je bilo, ki smo ognjeni krst že doživeli. Nemci so bili še precej daleč. Megla in bele halje so jih delale nevidne. Zelo je bilo treba napejati oči, da smo posamezne opazili. Zavedli smo se, da bo borba trda, kajti h kočji spustiti Nemce, bi bilo za nas usodno. Zato je bil naš trden namen, da se bomo borili do mraka. Šele potem se bomo umaknili.

Polegli smo za skale. Nemci so bili že prav blizu. Peter ni vzdržal. Vžgal je z mitraljezom po najbližjih. Za nekaj sekund je nastal mir.

Močnejši pok se je odbil od skal, nekaj metrov pod nami. Tromblonke so začele svojo pesem. Niso nam bile nevarne. Viktor si kar ni mogel najti zaklona in jim je kar stoje vračal pozdrave.

Nemci so uvideli, da bo za njih težko. Njihov položaj ni bil najugodnejši in za hrbet nam ni bilo mogoče priti. Strme pečine s koroške strani so nas varovale. Zavedali smo se tudi, da moramo braniti kočjo, saj je nosila ime našega največjega slovenskega pesnika — Franceta Prešerna.

Nemci so bili trdovratni in za vsako ceno so hoteli priti na vrh. Njihova pesem je postajala glasnejša, mi pa smo bili bolj tihi. Strelji so morali biti dobro merjeni. Dvajset nabojev za vsakega je bil račun. Večer pa je bil še daleč. Res je šla ura že na četrto popoldne, toda zadržati je bilo treba še nekaj časa.

Trmasti Nemci so se pomikali počasi proti nam. Tu in tam so katerega potegnili za noge nazaj in

rešen je bil vseh skrbi. Pot v »nebesa« mu je bila mnogo krajša, ker je padel vrh Stola.

Kodrov Jože je priskočil na pomoč, da bi podrl s svojo karabinko Nemca, ki je bil le malo preveč predrzen. Toda komaj se je ulegel, je omahnil z glavo na puško. Jože nas je zapustil brez besed. Nemški ostrostrelec ga je zadel prav v čelo in kri je pordečila sneg pod njegovo glavo.

Jožetova smrt nas je zelo pretresla. Vedeli smo, da bo ostal vrh Stola kot nemi stražar. Brat Tone se je brez besed poslovil od njega, ob njegovem truplu pa se je zaklel, da se bo maščeval. Tudi mi smo si bili edini s Tonetom in novi strelji so udarjali po Švabih. Zopet jih je nekaj omahnilo.

Sonce se je že pomikalo proti Bogatinu in treba je bilo misliti na umik. Toda Nemci ne smejo o tem ničesar vedeti. Redki strelji so jim še vedno odgovarjali.

Mrak se je že bližal. Nastalo je vprašanje, kaj naj naredimo s kočjo? — Pustiti jo Nemcem za zatočišče, ne bo najbolje. Polde je odredil, da bomo kočjo zažgali. Kmalu se je kadila stara preperela slama in vsem nam je bilo hudo.

Četa je pričela z umikom in prvi so se že spuščali po plazu v dolino Orgeljce, ko nam je padla v glavo nova misel. Goreča kočja bo za Nemce znamenje, da smo se umaknili, hkrati pa bo osvetljevala goli greben Stola. Zato je komandir Polde odločil, da kočjo pogasimo. Zadnji so se začeli umikati. Posamezni strelji na Švabe so jim dali vedeti, da smo še na vrhu.

Mrak je pokril vso dolino in skale so postale črne, samo snežne lise v dolini so se še belile.

Tudi zadnji smo zapustili vrh. Hitro smo bili na dnu plazu. Toda, kam sedaj? Izvidnica se je prav-

Nenadoma se je za hip, dva, razsvetila noč, v rumeni svetlobi je zažarelo nebo in oglušujoča eksplozija je pretresla zemljo, da je vzdrtela. Kamenje in prst je letela daleč naokoli.

Končano... Ljudje niso mnogo pomišljali. Skrb za skromno imovino in radovednost, kako so bližnje stavbe prestale to krepko preizkušnjo, jih je gnala, da so hiteli nazaj na svoje domove. S strahom so se bližali, skušajoč s pogledom predreti temno noč in doznati, ali so še cele stene, ali še stoje hiše, kjer so bivali. No, okna marsikje niso prenesla silnega pritiska, ki je nastal ob eksploziji, pa tudi črepanj na kuhinjskih omarah ni manjkalo. Najbolj prizadete so bile hiše, ki stoje tik nad predorom.

Pravi uspeh pa je bil viden šele naslednje jutro.

Tam, kjer je bil včeraj hrib in nekaj skromnih vrtičkov, je zijala globoka luknja. Le kdo bi verjel, da more tolikšna količina zemlje in materiala izginiti, kot bi se dobesedno udrla — le kam?

Kljub strahu in nevšečnostim pa so bili ljudje kar ponosni na graničarje, ki so izvedli to akcijo. Naj vedo onstran, da ne bo šlo tako zlahka. To je bil skoraj podzavesten korak k upor in zavedne Gorenjske.

To pa v zvezi s predorom še ni bilo vse. Še predno so prve motorizirane enote nemške soldateske prestopile meje naše domovine, je preko Karavank vpadla diverzantska skupina, ki jo je vodil Pavel Lukman. V noči od 6. na 7. april so potrkali na okno pri družini Zimovih, ki so stanovali v pritlični hišici ob Karavanškem predoru. Zimova mama, ki je še bedela, na njihov poziv ni hotela odpreti. Potem je zadrdrala brzostrelka, v stanovanje je priletela ročna bomba. Zimovo mamo so ranili drobeci stekla, med

vratu pa je omahnil sin Tonček, zadet v pljuča. Ladota, najstarejšega izmed prisotnih, je eksplozija ročne bombe vrgla po tleh. Tedaj je v sami srajčki priteknel tudi najmlajši sin Miran, ki je odnesel najtežje posledice in ostal invalid. Banditska družba je napadla nič hudega slutečo Zimovo družino in zahtevala podatke, kdo je porušil tunel. Že po prvih streljih pa je stopila v akcijo skupina graničarjev, ki so se še nahajali pri predoru. Napadalci so se morali umakniti. V spopadu sta obležala mrtva dva naša graničarja, diverzante pa je vzela noč.

Ko so ranjene in prestrašene Zimove odpeljali in jim nudili prvo pomoč, so se odpravili graničarji pod vodstvom Levstikovega Lojzka, ki se jim je ponudil, da jim pokaže pot, za napadalci. Vrnili so se naslednji dan s tremi nemškimi ujetniki.

V burnih dnevih, ki so sledili okupaciji, so se Nemci kmalu maščevali. Kot prvega so zaprli Levstikovega Lojzka, ga odpeljali v Begunje, nato pa izselili v Valjevo, kjer pa je kmalu vstopil v vrste narodnoosvobodilne vojske, ki je pričevala krvavo borbo za osvoboditev izpod fašističnega jarma.

Popravilo Karavanškega predora je trajalo še dolgo. Nemci so zbrali vso razpoložljivo delovno silo in pritiskali, da se čimprej odpre in steče proga do Podrožice. Vendar so dela potekala počasneje kot so pričakovali in čeprav je bilo končno popravilo izvršeno, je ogromna usedlina nad predorom še dolgo pričala, da okupatorjev mislo pričakali z odprtimi rokami, pač pa s sabotažno akcijo, ki bo ostala zapisana v zgodovini narodnoosvobodilne borbe.

IVANOVIČ MILANA

kar vrnila in povedala, da na Koroško ne smemo; na Mačenski planini nas čakajo Nemci.

Brž smo se odločili, da se umaknemo v dolino Žingarice. Prvi Nemci so bili že na vrhu in nekaj strelav je še odjeknilo za nami; ni se jim splačalo več odgovarjati.

Pričeli smo gaziti globok sneg. Pozno ponoči smo se znašli pri lovskih kočah v Žingarici. Trda noč nas je obdajala. Megla jo je še bolj gostila. Z vrha Stola se je pričelo rahlo svetliti in rumenkasti prameni so prodirali skozi redko meglo. Vedeli smo,

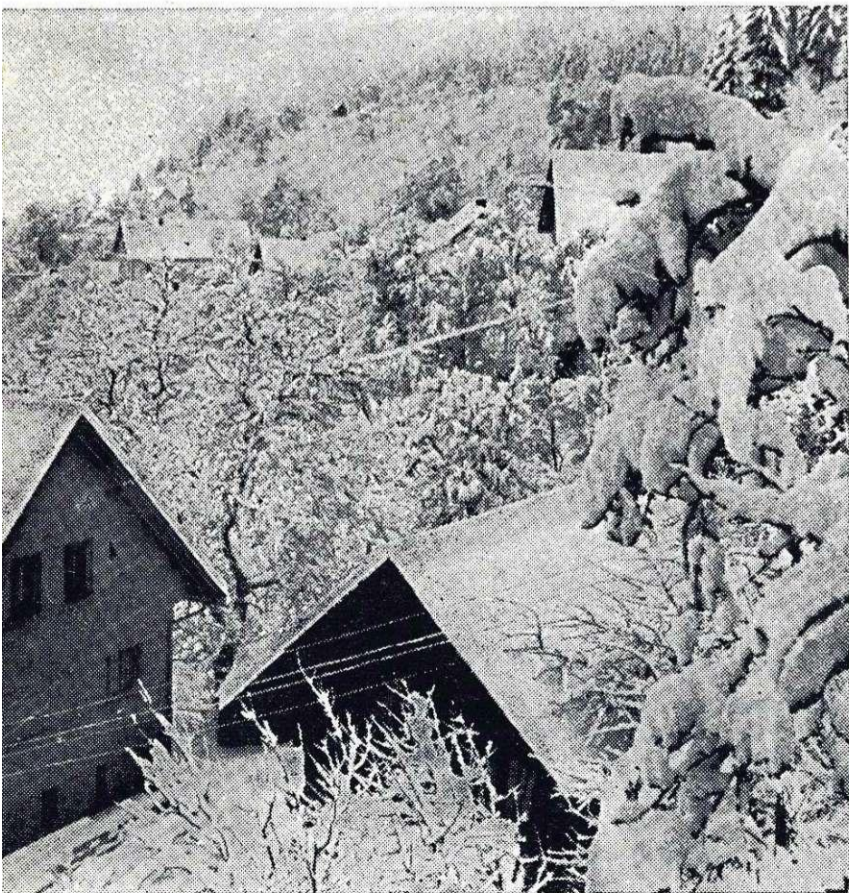
da mesec ne vzhaja iz te smeri. Nemci so zažgali kočo. Edino nad njo so se lahko maščevali. Čete niso več videli. V Žingarici je prebila noč in naslednji dan izvršila premik na Cimpkov rovt nad Potoki.

Lepaki so naznanjali uničenje »gošarjev« pod Karavankami. Toda nove akcije so povedale Luckmannu, da živi ne morejo biti mrtvi.

Iz knjige Franca Konoblja - Slovenka
»Pod Mežaklo in Karavankami so se uprli«

Ob 20-letnici borbe gorenjskih partizanov v Dražgošah

Partizanska vasica Dražgoše sredi zime

Dražgoše, znano gorenjsko vasico, sestavljajo trije zaselki: Jelenšče, na Pečeh in Pri cerkvi. Ležijo na južnem pobočju Jelovice, 853 metrov nad morjem. Kraj je pomemben po tem, ker je tu Cankarjev bataljon bival od 1. do 9. januarja 1942 popolnoma svobodno, od 9. do vključno 11. januarja istega leta pa je vodil v tem času največjo borbo z nemškim okupatorjem v Sloveniji. Nemci so poizkušali z veliko premočjo in z uporabo vseh sredstev zavzeti partizanske položaje.

Cankarjev bataljon, ki je tedaj štel okoli 260 partizanov, je ob napadu zavzel položaje na približno 2 km dolgi črti od skale Jelenšče—Bičkove skale, nato po grebenu do Jelenšč in potem pod zaselkom do Peči in naprej do žičnice. Pod zaselkom Pri cerkvi je tekkel do strmin Dražgoške gore.

Borba je trajala 3 dni. Nemci so nastopili z velikimi silami in uporabljali topove, ki so jih namestili v Rudnem. Pri Novaku in na Križu so postavili težke mitraljeze, ki so z vodoravnim dometom vsipali svinčenke v Dražgoše. S topovi, kakor tudi z mitraljezi, so poskušali partizane paralizirati in s tem omogočiti nemškimi enotam, ki so pritiskale na vsej črti, čimprejšnji in uspešnejši prodor v Dražgoše. Pri tem so prodirali z velikim številom avtomatskega orožja. Kljub velikemu prizadevanju niso uspeli zavzeti partizanskih položajev tri dni.

Tudi partizani so bili dobro oboroženi. Imeli so skoraj 30 komadov avtomatskega orožja (mitraljezov in brzostrelk).

V tridnevni borbi je padlo več sto nemških vojakov, partizani pa so izgubili samo 7 tovarišev. V času bivanja Cankarjevega bataljona v Dražgošah so partizani živeli z domačini v dobrem sožitju vse dni borbe.

Tretji dan so Nemci izvajali vedno hujši pritisk na Dražgoše, predvsem na zaselek Jelenšče. Končno so se prebili po jarku do hiš in s tem prišli za hrbet Bičkovemu vodu, ki se je moral umakniti na vrh Jelovice. Najdalje se je ta vod upiral Nemcem z Bičkove skale.

Ko so Nemci zavzeli Jelenšče, so začeli močno pritiskati na Peči, vendar so jih partizani takoj ustavili z rezervnim vodom, s katerim je razpolagal le štab bataljona. Na ostali fronti se je odvijala borba od 12. ure do večera v zelo težkih pogojih.

V mraku so se partizani umaknili na Jelovico, pred njo pa se je umikalo na Jelovico tudi mnogo domačinov. Po odhodu partizanov iz Dražgoš so Nemci začeli izvajati strahovit teror nad vaščani. Najprej so ustrelili 18 prebivalcev na Jelenščah, med njimi je bil najmlajši star šele 12 let. Zatem so začeli ropati in požigati hiše. Naslednji dan, 12. januarja, so v Prosvetnem domu ustrelili 23 domačinov. Vas so v celoti požgali, nato pa razrušili tudi zidove hiš. S tem so hoteli prestrašiti ostale Gorenjce, da ne bi nadaljevali narodnoosvobodilnega boja in da bi kapitulirali pred Nemci. Narodnoosvobodilnega gibanja pa ni mogel zaustaviti niti teror niti streljanje in ne požiganje. Dražgoška borba je bila za partizane in prebivalstvo velika preizkušnja, iz katere so izšli še bolj prekaljeni in pripravljeni za nadaljevanje boja proti okupatorju.

Nemci pa so morali prav zaradi te akcije in velike decembrske vstaje, ki so jo izvedli partizani, odstopiti od predvidenih selitev prebivalstva na Gorenjskem.

BORCI V ŠPANSKI DOMOVINSKI VOJNI

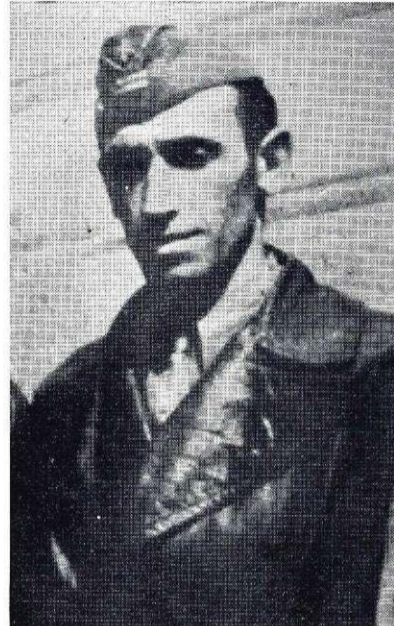
Letos, ko slavimo dvajsetletnico naše vstaje, smo sklenili objaviti v vsaki reviji »Železarja« tudi spomine, življenjepise in zapiske španskih borcev, naših delavcev - revolucionarjev, da bi se tako odložili spominu junaškim sinovom naše ožje domovine, ki so se nesebično odzvali klicu proletariata v zatirani Španiji. Španska državljanska vojna je bila visoka šola naših kasnejših voditeljev obo-rožene vstaje, to je največje protifašistično gibanje pred izbruhom druge svetovne vojne, gibanje, ki je bilo v ponos vsemu naprednemu, po svobodi stremečemu človeštvu. Boj za pravice delovnega človeka je zbrisal meje in okoli španskih sodrugov so se zgrnili kot bratje borci internacionalnih brigad, ki so se od daleč napotili v Španijo, da so ji darovali svojo kri, svoja življenja za pravično stvar vsega proletariata. V tem neenakem boju, v katerem so španske fašiste podpirali poleg notranje reakcije še Vatikan, Mussolini in Hitler, so zmagali fašisti pod vodstvom falangističnega generala Franca. Vatikan je podpiral fašistično gibanje z denarjem in preko svojih duhovnikov, ki so držali Španijo med najbolj nazadnjaškimi deželami v civiliziranem svetu.

Italijanski in nemški fašisti pa so podpirali španske fašiste z orožjem. Žalostno pri vsem tem je bilo to, da so vse ostale evropske in druge vlade neprizadeto gledale, kako v Španiji zamira komaj porojena svoboda. Nasprotno, vlade so celo na najkrutejši način preganjale španske borce in vse simpatizerje tega gibanja. To so morali okusiti tudi španski borci iz Jesenic in okolice.

V Španiji je zmagala reakcija, zmagal je Franco, ki še danes drži to deželo v suženjski pokornosti in tiraniji, toda ideja internacionalnega boja proti fašizmu je živela v borcih naprej in privedla protifašistično gibanje in boje vsega človeštva do zmage konec druge svetovne vojne. Z idejami internacionalnega komunizma prežeti španski borci, naši rojaki, so se vračali v domovino in so bili vodje gibanja v usodnih trenutkih ob kapitulaciji stare Jugoslavije in napadu na našo domovino, vzeli so iniciativo v svoje roke in bili steber ljudske vstaje.

Seznam španskih borcev je dolg. Cela vrsta vodilnih osebnosti našega političnega in javnega življenja ima za seboj to ognjeno šolo revolucionarnosti in tudi naši ožji rojaki zavzemajo častno mesto med njimi, čeprav jih je veliko tudi padlo v tem neenakem boju.

To krvavo šolo so preživeli Aleš Bebler, Ivan Kreft, Dušan Kveder, Franc Rozman-Stane, Stane Semič-Daki in številni drugi borci iz Slovenije. Z Jesenic in bližnje okolice pa so odšli v Španijo Jože in Ivan Gregorčič, Rafael Krajina, Jože Pikon, Franc Potočnik, Franc Prevc, Franc Rejc, Jože Repinc, Jože Bajt, Albert Kragolnik, Franc Mohorko, Stanko Fende, Jože Kapus in še cela vrsta je imen ljudi, ki so se odzvali klicu španskega proletariata v boju za pravično stvar vseh zatiranih ljudi na svetu. Zato je prav, da zapišemo tudi mi, kar je zbranih podatkov o tem častnem obdobju, da otmemo pozabi eno najsvetlejših obdobj človekovih bojev za najosnovnejše pravice preprostih in zatiranih. Naša svobodna domovina jim je z narodnoosvobodilnim bojem in dokončno zmago nad fašizmom postavila večni spomenik!

Jože Repinc

Rojen je bil v Kamnjah 8. marca 1898 kot trinajsti otrok očeta Janeza in matere Helene Repinc, roj. Arh. Oče je bil gozdni delavec. Očetov zaslužek kot dninar je bil slab. Zato je bila v družini vsekoli, dokler niso otroci dorasli, beda. Oče je imel še to slabost, da je rad pil, kar je bedo še povečevalo. Vsak od otrok je komaj čakal, da je dopolnil štirinajsto leto in se v službi osamosvojil. Ko je bil Jože star 8 let, je dobil prve čevlje, ki si jih je sam zaslužil. V šolo je hodil 6 km daleč, peš, v Bohinjsko Bistrico. Dopršil je takratno trirazredno osnovno šolo. Z dvanajstimi leti je služil v hotelu Ribčev laz kot tekač in čistilec kuhinjskega pribora, da se je preživljal. Kot 15-letni deček je odšel v Rabelj pri Trbižu, kjer se je zaposlil kot pomožni delavec v rudniku svinca. V rudniku je bila navada, da je delavec po treh letih dela dosegel poklic rudarja. V navadi pa je tudi bilo, da so delavce za manjše kazni pretepali. Delovni čas je bil 8 ur. Na eni dnini je zaslužil 1.80 krone. V rudniku so takrat imeli že sindikalno organizacijo, toda brez revolucionarne linije, vendar so 1. maj 1914. leta

že praznovali. V oktobru leta 1915, ko je že nekaj mesecev trajala prva svetovna vojna, se je vrnil v Ribčev laz v Bohinj in dobil tam zaposlitev pri gradnji mostu, kjer je delal do meseca maja 1916.

Ko je bil star 18 let, so ga poklicali k vojakom. Odšel je na Tirolsko, po dveh mesecih pa je moral na fronto v Italijo. 1. novembra je bil premeščen k planinskemu polku v bližini Gorice. L. 1918 je bil v Judenburgu, kjer se je udeležil judenburškega uporniškega gibanja. Tu je bil kot bolnik, ker so mu v času, ko je bil drugič na Tirolskem, ozeble noge. Ko se je pričel judenburški upor, so se priključili tudi bolniki. Vseh

upornikov je bilo v kasarni okoli 2100 in še ljudje iz bolnice, skupaj okrog 2400 upornikov. Da so se uprli, je bila vzrok slaba hrana in pa to, ker bi morali borci iz kasarne naslednji dan oditi na fronto.

Iz dni upora v Judenburgu se Jože Repinc živo spominja, kako so lomili orožje in ga metali v Muro, da se je ta skoraj zaježila. Odprli so skladišča hrane in jo v glavnem razdelili civilnemu prebivalstvu. Naslednji dan so jim Madžari udarili v hrbet s topovi. V mestu so udarili po upornikih tudi civilisti in tako je bil upor zaduščen. Čez nekaj dni so jih postrojili na pokopališču in tam sedem Slovencev tudi ustrelili. Med njimi se do-

bro spominja Hafnerja, Možina in Roglja, ki so upor v glavnem tudi vodili.

Julija 1918. leta se je vrnil nazaj v Bohinj. Po vojni ni bilo kje iskati zaposlitve in se je preživljal le s priložnostnim delom. Leta 1919 je odšel proti Zagrebu in se ustavil v Sisku, kjer je bil zaposlen v opekarni. Tam je delal dobro leto in nato odšel v Ljubljano ter se zaposlil za nekaj mesecev, nato pa se vrnil v Bohinj. V Bohinju je bil zaposlen v rudniku boksita. Ko je tam prekinil z delom, je prišel nazaj v Ribčev laz, kjer je bilo že organizirano politično delo. Kot glavni organizator se je izkazal Janez Zupanc, ki je prišel iz Rusije

Piše Aleksander Rjazancev

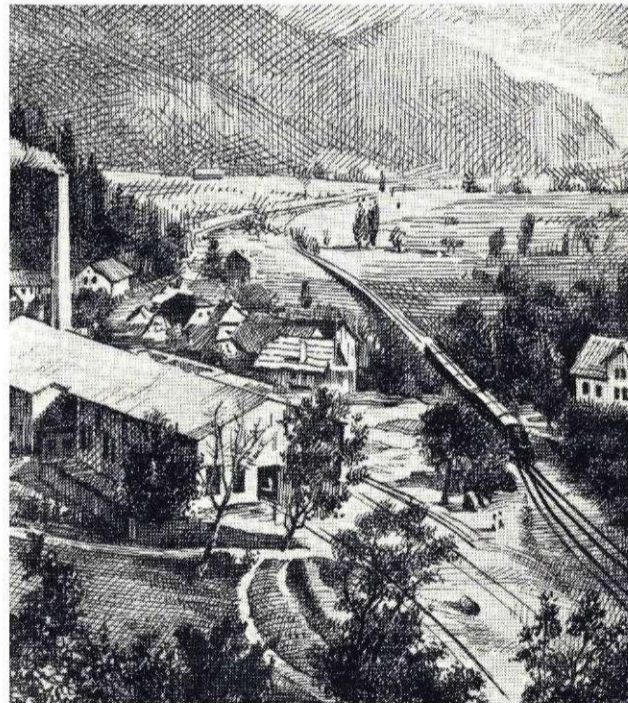

Riše Jaka Torkar

49.

Javorniški plavžarji, z obratovodjo Kokaljcem in mojestroma Bohincem in Klinarjem, spričo novogradenj in pomanjkanja dobre železne rude niso imeli nobenih perspektiv več. Zadnji siderit in rjavi železovec iz Karavank sta vsebovala 29 in 31 odstotkov železa. Valentinov rov v Savskih jamah je 29. junija 1901 zalila voda, da ni bil več uporabljen. V rovu so ostale vse rudniške naprave in rudarsko orodje. Večina rudarjev, plavžarjev, kovačev in pomožnih delavcev se je zaposlila na drugih delovnih mestih na Jesenicah in Javorniku.

50.

V nove valjarniške prostore nasproti železniške postaje in Koniča na Javorniku so 1902. leta selili z Jesenic lahko progo I in II, leta 1903 pa še srednjo progo. Večji del strojne opreme je Kranjski industrijski družbi dobavila tovarna Ganz & Comp. iz Budimpešte. Vodstvo KID je želelo imeti vse valjarne, razen žične valjarne, na Javorniku, da bi na Jesenicah pridobili prostor za predelovalne in pomožne obrate. Za razvoj valjarn so bile na Javorniku večje možnosti zaradi primerne terena in zadostne količine pogonske vode.

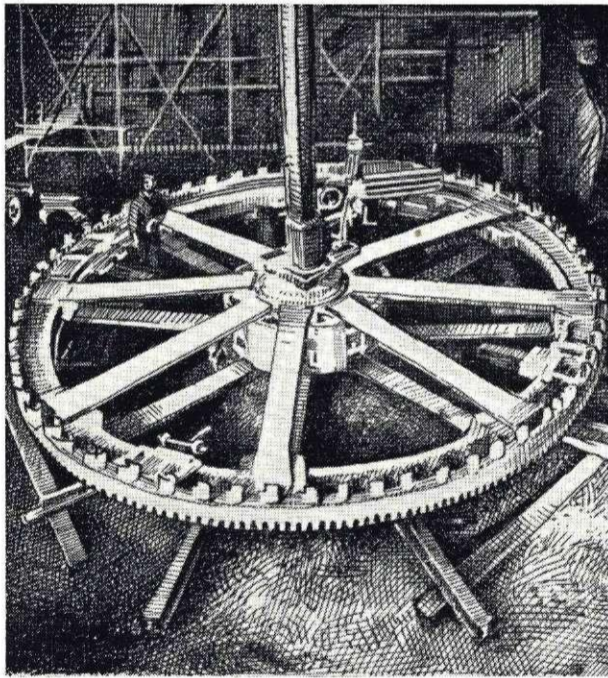
in je padel v NOB kot talec v Gorjah. Njegov tesni sodelavec je bil Jože Ažman. Pozneje je Ažman tudi prevzel glavno partijsko vodstvo v bohinjski dolini do l. 1926. V to delo se je vključil tudi Repinc, vendar je leta 1923 spomladi odšel v Italijo, se zaposlil v Trstu in se vrnil šele konec leta 1924, zato mu tudi partijski staž ne teče od začetka njegovega dela v Bohinju. V Bohinju je Partija po Obznani sicer delovala, imeli so tesne stike z Jesenicami, direktiv iz Ljubljane pa v teh letih ni bilo. Partijski časopisi so izhajali povsem periodično. V jeseni leta 1926 se dobro spominja, da so delali v Bohinju poleg Ažmana in Zupanca tudi Vojvoda in Polajnar. Istega leta v mesecu oktobru so bili organizirani krajevni odbori. Člani pa so bili povezani v trojke. Po tem letu se je partijsko delo poživilo. Iz Ljubljane sta hodila Klopčič in Hlebec, iz Jesenic pa je hodil Košir, pozneje tudi Vergelj in Vister. Partijsko delo je takrat v glavnem baziralo na pobiranju

denarnih prispevkov za Rdečo pomoč, za angleške rudarje, za tiskovni sklad in delo na propagandnem polju. Posebna aktivnost se je pokazala ob vsakokratnih volitvah. Karakterističen ob tem je bil partijski zbor za Slovenijo v Bistrici, kamor bi imeli priti komunisti iz vse Slovenije. Udeležen je bil tudi javniški pevski zbor. Zvečer je bil predviden koncert v Bistrici, drugi dan pa zborovanje pri Savici. Žandarji pa so akcijo razbili, pevce zaprli v Bohinju, Vergelja in njegovo sestro preteпали in zaprli.

Od leta 1927 je bil zaposlen pri Kredi, vendar le po pol leta na leto, kadar so pač rabili delovno silo. Pol leta je bil običajno brezposeln.

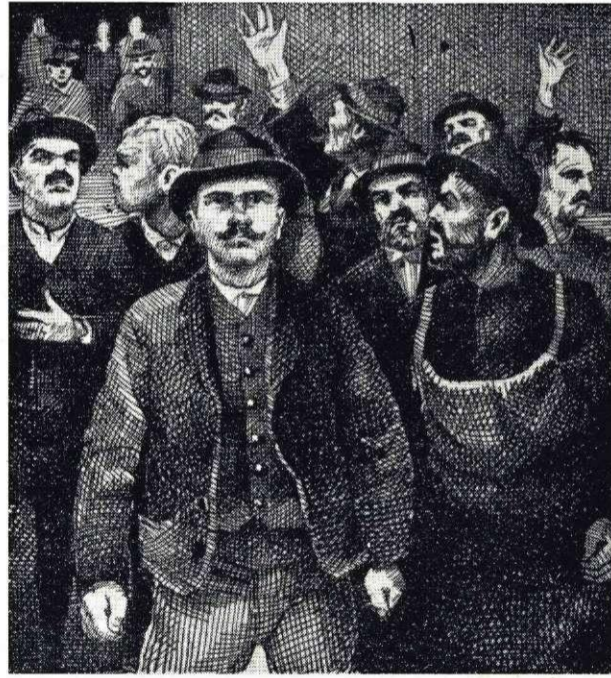
V letu 1931 je prišel v Bohinj Vister z nalogo, da v Bohinju organizira ilegalno tiskarno, ker je bila v drugih krajih partijska organizacija pogosto izdana, kar v Bohinju ni bil primer. Bohinjci so se odločili, da bi tiskarno postavili na planini na Uskovnici, kjer se

jim je zdel primeren kraj. Bil povod, da je prvič prekoračil mejo za Avstrijo in šel na Dunaj, kjer se je moral javiti na centralnem komiteju, da bi zagotovil sredstva za tiskarno. O vsem tem je bil obveščen tudi Perenič, ki je bil član pokrajinskega komiteja Partije v Ljubljani. Do organizacije tiskarne pa ni prišlo. Na CK na Dunaju so se zanimali, koliko ljudi je na tem že delalo in bilo mu je takoj rečeno, da za tiskarno ve že preveč ljudi, da bi se jo splačalo organizirati in da ni garancije, da ne bo tudi ta izdana. Rečeno mu je bilo še, da partijske literature ne primanjkuje. Treba je samo organizirati prenos te iz Avstrije v Jugoslavijo. Avstrijsko mejo je tako prekoračil petnajstkrat, vedno s partijsko nalogo prenosa literature, denarnih sredstev ali pa kot kurir posameznim emigrantom. V svoje delo je vključil tudi Janeza Robiča iz Žirovnice, ki je takrat delal v Gozdu in njegovega bratranca, ki je pozneje umrl v Dachau. Zadnjikrat je nesel li-

51.

Za valjarne debele pločevine je služila Lautonova trojka, ki jo je poganjal turboagregat s 1700 KS. V ta namen so 1902. leta montirali največje lopatasto Peltonovo kolo v Evropi, s premerom 9,4 m in težo 94 ton. Za lahko progo so porabili še dodatno pogonsko kolo z 900 KS, medtem ko je elektromotor s 600 KS služil za pogon srednje proge. V novih obratih delavstvo ni bilo zadovoljno, ker je bil zaslužek valjavcev manjši kot prvotno na Jesenicah, kljub večji storilnosti. Vodstvo KID je hotelo na račun znižanih mezd kriti stroške novogradenj.

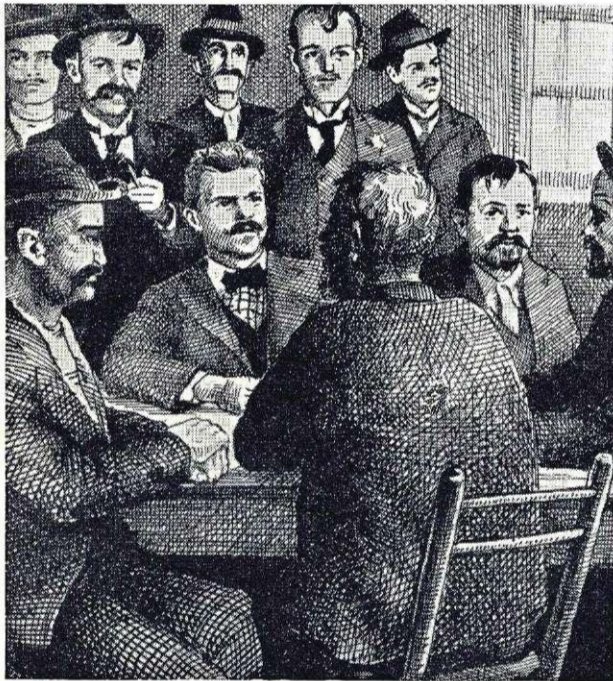
52.

Od januarja do aprila 1904 je bil zaslužek vsak mesec slabši. Valjavci so se pritoževali obratovodji ing. Rajskeju in tehničnemu ravnatelju Trappenu, toda kljub dvodnev-nemu pregovarjanju niso uspeli. Valjavci in pomožni delavci niso popustili. Podžgalo jih je še odklonilno stališče ing. Rajskeja, ki je za pravično izgovorjene besede spodil predvaljavca, Janeza Glaviča. Razšli so se ter sledili Glaviču, ki se je napotil v gostilno h Koniču, da bi se sestal s tovariši. Srditi delavci so pri Koniču enotno sklenili, da ne gredo več na delo.

teraturo aprila leta 1933. Polovico jo je sam prenesel do Gozda, drugo polovico pa pustil v Starem gradu v Avstriji. Naročil je Robiču, da to spravi na jugoslovansko stran in obvestil Kraševca, s katerim je imel zvezo, da je literatura v Gozdu. Kraševca je prenos organiziral tako, da je ponjo poslal svojega svaka Vinka Bartelja, ki je literaturo v potovalnem kovčku prinesel na Jesenice, kjer so ga prijeli. Zaprtega so močno pretepli. Aretirani so bili tudi Kraševca, Robič, Perenič, Repinčev brat Valentin, Vojvoda, Peter Arh in še nekateri. Repinca jim takrat ni uspelo prijeti in je zaradi tega izpadel kot glavni krivec. Na njegovo glavo pa je bila razpisana tiralica in nagrada. To je bil povod, da je odšel maja 1933 v emigracijo na Dunaj, kjer je ostal približno pol leta. Tam mu je bila dana možnost iti v emigracijo v Francijo ali Rusijo, pri čemer se je odločil za Rusijo. Poslan je bil v Moskvo. V Moskvi je bil v šoli — v političnem in vojaškem tečaju,

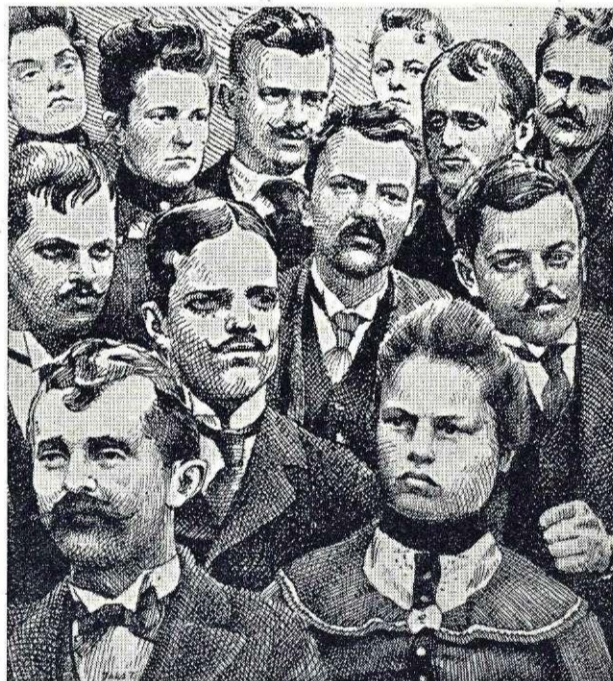
imenovanem UMZ (Univerza manjšin zapada). Tečaj je trajal 7 mesecev, učenje pa je trajalo od sedmih zjutraj do enajste ure zvečer. V Rusiji je ostal tri leta. Ker se je v Rusiji mnogo pisalo o španski državljanski vojni, je to na Repinca vplivalo tako, da se je tudi sam odločil stopiti v internacionalno brigado v Španiji. Zato je napisal pismo Kominterni v Moskvi, kjer se je javil kot prostovoljec za Španijo. Vredno je omeniti, da iz Rusije ni bilo ravno lahko priti v Španijo, ker je pri tem odločala Kominterni. Nekateri Jugoslovani so prosili za odhod v Španijo, pa jim ni bilo odobreno. — V Rusiji je Repinca živel pod ilegalnim imenom Peter Bayer. Ime mu je bilo dodeljeno še na jugoslovanski sekciji Kominterne na Dunaju. Pri odhodu iz Rusije v Španijo v decembru 1936 je dobil nov potni list, izdan v Sovjetski zvezi kot avstrijskemu državljanu na ime Otto Barschak. Na novo so ga oblekli in na posebni komisiji pre-

gledali, če je evropska noša v redu. Dali so mu 4000 francoskih frankov in 350 švedskih kron ter ga napotili v Španijo. Pot ga je vodila preko Moskve na Finsko, preko Helsinkov do Ave, od tam s parnikom v Stockholm na Švedskem. Iz Švedske do Malmeja je potoval z vlakom in tam presedel na avion za Amsterdam. V Amsterdamu se je spet presedel na drug avion in od tam prispel direktno v Pariz. V Franciji se je moral oglasiti na španskem konzulatu. Tam je dobil potrdilo, da je prijatelj španske države in se lahko giblje na celotnem teritoriju španske republike. S tem potrdilom se je usedel na brzovlak in se pripeljal v Španijo, v Valencijo. Iz Valencije je bil poslan v Albaceto, kjer je bila zbirna baza internacionalnih borcev. Tam je srečal prvega Slovenca, Gostinčiča. Tega je poznal še iz Rusije, v Albaceti pa je imel cenzuro in pošto. Kakih 14 dni je bil pri Gostinčiču, pozneje pa je bil na lastno željo poslan v arzenal (skladišče orožja), od tam

53.

Pri Koniču se je osnoval »štrajkarski odbor«, ki se je povezal z delavci in drugimi organizacijami. Pri Kranjski industrijski družbi je nastala splošna stavka. Iz solidarnosti so se javorniškimi pridružili še delavci s Save. Generalni ravnatelj Luckmann je iskal pomoč pri okrajnem glavarju O. Deteli v Radovljici, da bi s pomočjo žandarjev prisilil delavce k delu. Okrajni glavar je sam prišel med delavce, da bi jih pregovoril, toda uspeha ni bilo, ker so Luckmannove besede: »Če ne morete s tem zaslužkom izhajati, pa žgance jejte in cokle nosite!« vse pokvarile.

54.

V »štrajkarskem odboru« na Savi so imeli tudi zastopnico delavk — Marijo Tružnik. Delegaciji stavkajočih delavcev je Luckmann sporočil, da se nikogar ne boji ter da je naročil vojake, ki bodo stavkajoče delavstvo razgnali. Delavci so neustrašeno manifestirali po Jesenicah. Pri KID so hoteli stavko zlomiti s tem, da bi iz zgornještajerskih železarn dobili valjavce, toda čakali so zaman. Sledil je le odgovor, da če se Kranjec »punta«, tudi oni ne bodo delali za tako nizke plače. KID je morala popustiti ter zvišati zaslužke.

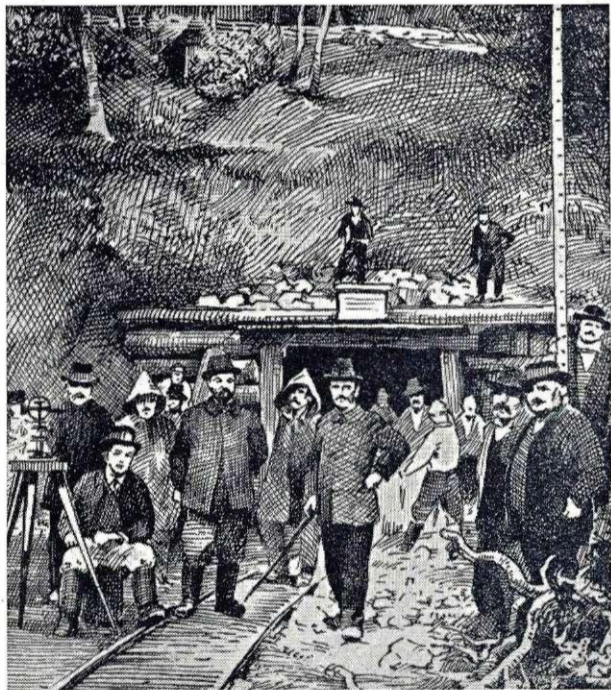
pa je bil delegiran kot instruktor ruskega orožja na fronto pri Madridu. Dodeljen je bil v špansko brigado. Pri Madridu so bili najhujši boji z Marokanci že v decembru 1936. Nato pa je bil poslan v arzenal v Albaceto. Po enem mesecu je bil poslan v oficirski tečaj, od koder je odšel s činom poročnika. V šoli se je srečal s Slovencem, Francem Rozmanom-Stanetom, ki je bil istočasno v šoli.

V Valenciji je bil dodeljen sovjetski komandaturi kot tolmač in instruktor orožja. Jože Repinc je izredno hitro dojel nemški in ruski jezik, delno pa je tudi obvladal španski in ostale slovanske jezike. Svojo dolžnost je opravljal v diviziji anarhistov. Pri tej diviziji je bilo značilno, da si niso pustili poveljevati niti sugerirati ter so o bojih povsem samostojno odločali. Omembe vredna je ofenziva in kontraofenziva pri Brunetu, ki so ga morali zapustiti. Ogenj iz zemeljskega in zračnega orožja je bil tako močan, da je po polju zgorelo vse žito in trava. Od tam je

bil dodeljen 5. brigadi karabinjerjev, ki so bili stalno na položajih, od tam pa v 42. komunistično brigado, ki jo je zapustil pozimi leta 1937. Značilno v Carabanchelu, to je predmestju Madrida, je bilo to, da so delali podzemeljske predore pod sovražnim ozemljem, jih napolnili z razstrelivom, spuстили v zrak in v istem času vdrli v sovražne položaje. Iz te enote je bil še v decembru 1937 poslan nazaj v Valencijo in dodeljen 3. komunistični diviziji pri Escorialu. Tam je naletel na svojega najboljšega komandanta, Rusa Pidorrenka. Ta je sam precej obvladal španski jezik, kar je bilo olajšava pri Repincevem poslu. Tu je ostal dva meseca, nato pa bil poslan k artileriji na Teurel, ki je spadal v isti korpus. V aprilu leta 1938 je bil komandant ranjen, sam pa je bil stavljen na razpolago in bil dodeljen nazaj komandantu Pidorrenku in s tem istočasno premeščen v Ragon. Tu je doživel najtežje boje v španski revoluciji. Teren okrog Ragona je bil nizko

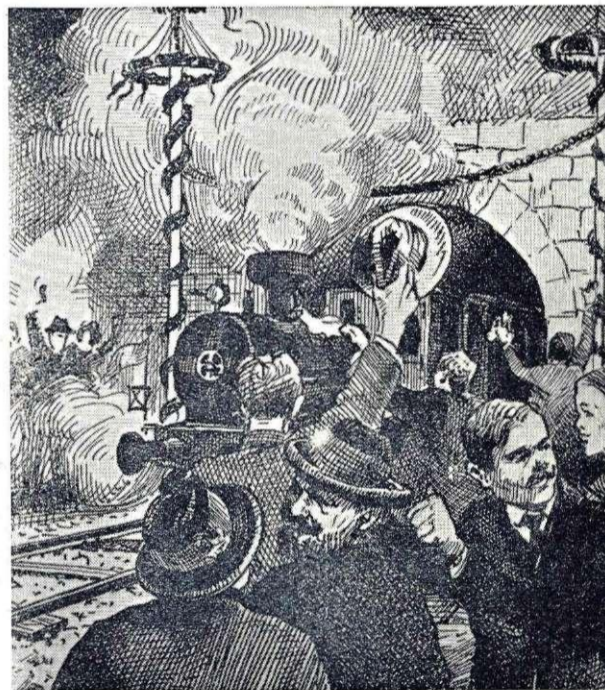
gričast in skalnat, v večmesečnih bojih pa je bil teren povsem izravnán. Fašisti so na tem področju napadali srdito. Tudi po petkrat na dan so z 80 avioni tolkli položaje. Taktika ob letalskih napadih je bila v tem, da so se povsem približali fašistom in na ta način prisilili letala, da so prenehala z obstreljevanjem, da ne bi zasuli z bombami lastnih položajev. Te taktike pa na tem bojišču ni bilo mogoče uporabiti zaradi reke Ebro, ki je ločila obe fronti. Treba je bilo zdržati. Na tem bojišču je Repinc zdržal do julija, nato pa zbolel za pretresom možgan zaradi neprestanega bombardiranja. Najprej je bil poslan na okrevanje v Barcelono in od tam na zdravljenje v Francijo. V Španijo se po zdravljenju ni več vrnil, ker se brigade konec leta 1938 niso smele več vrniti na fronto in so se začele umikati iz Španije.

V 15. brigadi je treba omeniti bataljon Dimitrov, bataljon Džakovič in Cankarjevo četo. Te enote so v vseh letih španske revolu-

55.

Brezupne socialne razmere so vladale po letu 1900 tudi med delavstvom raznih narodnosti na Hrušici pri gradnji Karavanškega predora in proge Podroščica-Jesenice-Trst. Gradnjo železnice so pospešili H. Noot ter Josef in Karl Luckmann, ker so v tem videli povezavo med jeseniško in škedenjsko železarno pri Trstu. Pri gradnji so bila udeležena številna privatna gradbena in prevozna podjetja, ki so brez usmiljenja odirala delavstvo. Slabo zaščiteno delavstvo je 24. novembra 1904 zaradi eksplozije v predoru izgubilo iz svoje srede 14 tovarišev.

56.

Jesenice so postale važno mednarodno križišče. 30. septembra 1906 je iz Podroščice pripeljal na Jesenice prvi redni vlak. KID je po gradnji Karavanškega predora odkupila električno železnico, bencinski motor, vozove in električno centralo v Vintgarju. Električno železnico so uporabljali med gradnjo predora, da so z njo iz kamnoloma Mirca prevažali gradbeni material na Hrušico. Električna centrala v Vintgarju je bila zgrajena leta 1901, služila pa je za pogon električnih vrtnih strojev, ki so jih uporabljali v predoru.

cije popolnjevali največ Slovenci, oziroma Jugoslovani. Zastavo Cankarjeve čete so izdelale francoske žene in je shranjena v moskovskem muzeju. Bila je rdeče barve, v enem kotu jugoslovanska zastava z rdečo zvezdo, v drugem kotu pa španska zastava. Poleg tega je bilo precej Slovencev pri artileriji, aviaciji, mornarici in tankih. Jugoslovani so zavzemali veliko komandnih mest tudi v prekrbi fronte, to je v intendanci.

Od Jugoslovanov sta se večkrat srečala z Gostinčičem in ga je tudi večkrat obiskal v Albaceti. Ob priliki je srečal tudi Gregorčiča, Pereniča in Paroviča, ki je bil član CK. Skupaj v enoti pa sta bila nekaj časa tudi z Janezom Kolkaljem, sedanjim županom v Ravnah.

Na frontah je bilo v 5. korpusu pretežno rusko orožje, razen nekaterih topov. Ostali korpusi pa so imeli večinoma špansko, francosko in angleško oborožitev. Videti je bilo tudi japonske puške. Španija je dobivala orožje tako, kot je pač dopuščala trgovska mreža, oziroma kakor so bile države pripravljene pomagati republikli Španiji. Na položajih je bilo izredno pestro glede orožja. Francozi pri tem niso igrali čiste politike in so odstopali orožje, ki so ga sami zavrgli, topove pa predvsem težkega kalibra. Najboljše orožje je bilo orožje Sovjetske zveze. Te pošiljke so bile močne v letu 1936 in prve mesece 1937, pozneje pa so opešale. Verjetno, da so oprezali za ladjami, ki so prevažale orožje in nekatere med njimi so bile tudi potopljene. Spominja se, da je bila potopljena ruska ladja Komсомолец, ki je pripeljala municijo blizu španske obale. V Španiji so celo zbirali denarne prispevke za novo ladjo istega imena. Na bojišču je bilo videti tudi moderne italijanske topove, vendar v manjši množini. Pri ruskem orožju je bilo značilno, da je primanjkovalo municije, pomagali pa so si z ameriškansko municijo, ki je bila sličnih dimenzij. Kar se tiče republikanske aviacije, je bila v glavnem opremljena z ruskimi avioni tipa Moskas. Teh je bilo spočetka več, pozneje pa vedno manj, kot tudi ostalega orožja. Zato je bila v Španiji postavljena letalska industrija, ki je te Moskase (2 na dan) iz-

delovala doma, vendar je bila ta pozneje bombardirana in uničena.

V Valenciji so zaprosili, da jih premeste v Pariz. To jim je bilo tudi ustreženo. V Parizu so živeli od Rdeče francoske pomoči. Ta se je zbirala na ta način, da je vsak sindikalno organiziran delavec plačeval 50 cent. dnevno. Tu si je spet nadel svoje pravo ime. Živeli so svobodno v hotelu in se tedensko javljali na policiji, kjer so mu tudi podaljševali potni list od tedna do tedna. Tam je živel do začetka aprila 1939. Bil je skupaj z Beblerjem, Gašperičem, Bobnarjem, Potočnikom in drugimi.

Spominja se, da je ta čas Beblerja obiskala mati, vendar z njo ni prišel v stik, ker so ga verjetno prav zato en dan prej zaprli. Bebler je kmalu zatem odšel nazaj v Jugoslavijo, kar je verjetno v zvezi z materinim obiskom. Vlahovič in Spahič sta odšla v Sovjetsko zvezo, Potočnik in Bobnar sta ostala skrita v Parizu, sam pa si v Jugoslavijo ni upal zaradi tiralice iz leta 1933.

Tako je bil v Parizu aretiran spomladi leta 1939 in odposlan v Gurs v slovensko barako, kjer so bili že ostali španski borci internacionalne brigade. Med drugim se spominja, da so bili tam Jože in Ivan Gregorčič, Pikon, Kraguljnik, Rogina Štefan, Perenič, Kveder, Janhuba, Semič, Krsmanovič in še mnogo drugih Jugoslovanov, udeleženi v španski revoluciji. V taborišču Gurs so Francozi zasledovali politiko, da jih spravijo v francoske legije ali na delo, kar so imenovali delovna akcija. Nekateri slabiči so se temu tudi odzvali. Direktiva partije, ki je tam spet začela z delom, pa je bila, da se na delovno akcijo ne javljajo. Dalje so postavljali zahtevo, da francoska oblast uredi, da se vrnejo nazaj v Jugoslavijo. To pa takrat partiji ni uspelo. V taborišče so pronicali agenti raznih nacij, ki so borce vabili za odhod v domovino s pridržkom, da pristanejo na to, da tam blatijo špansko revolucijo. Taki slabiči so se našli kljub temu, da je partija živo delovala. Taki so bili Malenšek in Mavec iz Jesenic ter šest borcev iz ostalih delov Jugoslavije. Tem je jugoslovanski konzulat v Parizu uradno odobril povratek v domovino in ti so po prihodu domov špansko re-

volucijo primerno blatili. Posamezni borci so medtem iz taborišča odhajali tudi preko raznih kanalov. Za Jugoslovane, ki so delali v francoskih rudnikih in od tam odšli v Španijo, je francoska oblast pristala, da se smejo vrniti nazaj na delo v francoske rudnike, ostalim pa tega niso dovolili.

Ko so Nemci prebili francosko mejo, je režim v taborišču nekoliko popustil. Francozi so že prej Špance evakuirali na razna civilna dela. Takrat so tudi iz internacionalne brigade vzeli večje število — okrog 1000 delavcev in med njimi 70 Jugoslovanov, katere so razporedili na delo. Ker režim v taborišču ni bil več tako strog, so posamezniki izrabili to priložnost in se po lastni iniciativi in po raznih kanalih vračali v domovino (Gregorčič, Semič). Repinc je bil dodeljen na delo v pristanišču Dunkerque nasproti Anglije v severni Franciji. Ko so prispeli tja, je vladala v njem vojna anarhija in v nekaj dneh so bili odrezani in so se porazgubili. Skupaj sta bila s Cimpermanom iz Vrhnike, ki se je odločil za prehod preko morja v Anglijo. Sam tega ni tvegala. Ostal je v Dunkerqueu in zasedel izpraznjeno vilo nekega župnika, na vrata pa je napisal, da je Jugoslovan. Ker je bilo na dvorišču vile več kamionov s hrano v obliki raznih konzerv in celo večja količina vina, je nekaj tega zakopal, sicer bi drugače ne imel kaj jesti. Ko so prišli Nemci, se zanj niso dosti zmenili. Vse civiliste so angažirali v delovno akcijo, da so pokopavali pobite konje in mrličje. To delovno brigado so Nemci tudi vzdrževali s hrano. Ob priliki se je prijavil, da so mu bili dokumenti ob bombardiranju uničeni in dobil potrdilo, da je Jugoslovan in zaposlen v tej delovni brigadi. Pozneje je zaprosil, da bi smel na jugoslovansko poslaništvo v Lille (severna Francija) zaradi ureditve dokumentov. Tam si je izposloval zasilne dokumente našega poslaništva na svoje pravo ime. To ni bil potni list, ker poslanik ni imel več zvez s kraljevino SHS in mu je zato izdal samo potrdilo. V tej delovni akciji je bil približno 4 mesece. Na obali pa je postalo stanje zaradi stalnega bombardiranja s strani Angležev nevzdržno; Nemci so namreč na tem

odseku koncentrirali velike količine orožja za napad na Anglijo, Angleži pa so jim to sproti rušili in razbijali. Mesto Dunkerque, veliko kot Ljubljana, je bilo bombardirano tako močno, da je ostalo morda le 10 hiš neporušenih. Angleži so ob občasnih akcijah napadali po cele noči z eskadrilami in Nemcem sproti tokli skoncentriran vojaški material. To ga je privedlo do odločitve za delo v nemških rudnikih, kamor je odšel meseca septembra 1939. Zaposlil se je v Bochumu v Westfaliji, kjer je delal 8 mesecev do zloma Jugoslavije. Ko se je pričel napad na Jugoslavijo, so bili jugoslovanski državljani iz tistega okrožja pozvani na policijo v Düsseldorfu. Podpisali so izjavo, da bodo lojalni do nemških oblasti in tako je ob tej priliki dobil jugoslovanski potni list, ki ga je imel pozneje ves čas. Po osmih mesecih mu je pripadel dopust, ki ga je hotel izrabiti za pobeg v domovino, vendar se je pripeljal samo do Vrbe na Koroškem. Tam je dobil Bohinjca Toneta Zupana, po domače Urha, ki je sedaj že pokojni, prepustil mu je svoje kovčke, se odpočil in po nekaj dneh prešel Karavanke ter prispel v Jugoslavijo. Najprej se je oglašil pri sestri Ani v Bistrici. Ves čas, odkar je odšel v Španijo, je le enkrat pisal in poslal nekaj slik iz Španije, drugih pismenih zvez z domačimi ni imel.

Pri sestri se je javil prav 1. maja 1941, po treh dneh pa je bil aretiran in takoj odpeljan v Begunje, iz Begunj pa premeščen v Št. Vid. V Št. Vidu je obstojala obtožnica, da je star jugoslovanski komunist, da je bil v Španiji in Rusiji. Podpisanih je bilo več oseb iz Bohinja in komandant žandarmerije Keiser. V Št. Vidu je bil zaprt tudi kaplan iz Srednje vasi Duhovnik, ki je bil pomožni administrator v zaporih. Njega je pregovoril in mu dal 100 mark, da je ukradel njegovo obtožnico pod pretvezo, da jo bo samo pogledal. To je seveda takoj uničil, ker bi za njega gotovo pomenila odhod v Dachau. 9. 7. 1941 je bil kompletiran transport za Srbijo in prišel v Valjevo. Že na železniški postaji je pobegnil in odšel v Bukovici v smeri Šabca. Tam je nekaj dni delal pri nekem kmetu, da si

je zaslužil hrano. V tem času je bil izdan nalog, da se morajo vsi prijaviti in med drugimi je gospodar prijavil tudi njega. Dokumenti so bili na občini. Občino pa so partizani po nekaj dneh zažgali in na ta način so bili dokumenti uničeni. Proti koncu avgusta so prišli v vas partizani in tem se je tudi sam priključil. Enota je bila imenovana Valjevski odred in pozneje Podgorska četa. Partizanske enote so rasle iz dneva v dan in tako je bilo kmalu že več odredov. V borbi za Užice v septembru 1941 je tudi sam sodeloval. V tovarni orožja v Užicah so mobilizirali vso delovno silo. Izgledalo je, da pritiska nemške ofenzive ne bo možno izdržati. Zato so orožje poskrili v hribih. Komandant odreda je bil Borut, komisar pa Filipovič. Odred so imenovali Borutov odred. Znano nam je, da ima Filipovič postavljen spomenik v Valjevu. V odredu je bil do 17. 2. 1942. Po prvi ofenzivi so se nekateri odredi umaknili proti Bosni, Borutov odred pa nazaj v Srbijo. V tem času so se četniki združili z Nemci in so jih skupaj zasledovali v dva in pol meseca trajajoči hajki. Morali so razdeliti odred na manjše skupine zaradi lažjih operacij. 17. februarja so bili na reki Kolubari obkoljeni od Nemcev. V tej borbi je bilo veliko število borcev pobitih, komandant odreda Borut je bil ranjen in ujet ter pozneje, čez en mesec, obešen v Valjevu. Repincu je s še šestimi tovariši uspelo pobegniti čez naraslo Kolubaro, pri tem pa so izgubili orožje. Po nekaj dneh so se ustavili pri nekem mlinu (vodenica), kjer so iskali hrano blizu vasi Upa. V mlinu pa so bili kmetje — pristaši četnikov, ki so štiri partizane ujeli, edino Repincu, ki je ostal na straži, je uspelo pobegniti. Vse štiri ujete so četniki predali Nemcem in so bili pozneje ustreljeni.

Repinc se je po tem dogodku začel gibati kot slovenski izgnanec in spet se je zaposlil pri nekem kmetu, kjer je delal za hrano. Tam so ga nekega dne aretirali četniki in odpeljali v zapor v Šabcu. Ker ni bilo dokaza, da je bil pri partizanih, so ga ob priliki neke akcije izbrali za delo v borskem rudniku, kjer je bilo kazensko taborišče. V rudniku je delal do konca leta 1942. Od tam je

ušel, mesec dni hodil peš in prišel v Podgorino v naselju Konjski grob. Ponovno se je zaposlil pri nekem kmetu in se tudi prijavil. Pri njem je bil zaposlen vse do maja 1944. Med tem se je povezal še z dvema borcevma — domačinoma iz Borutovega odreda, dobil zvezo s partizani in organiziral transport orožja za Slovenijo. Tam se je spoznal tudi s študentom Babovičem, s katerim sta precej svobodno debatirala, ker je bil pristaš partizanskega pokreta, kljub temu, da je bil njegov oče pri četnikih. Študent Babovič je pozneje šel v partizane, oče pa se je s četniki sprl in tako prišel v taborišče Mauthausen, kjer je umrl. Oba borca iz Borutovega odreda, ki sta sodelovala pri transportu orožja, sta bila od koljašev zaklana, Repinca pa je Babičeva hčerka obvestila, da hočejo četniki zaklati tudi njega. Zato se je od tam umaknil v Beograd. V Beogradu se je prijavil na uradu za izseljence, dobil nekaj podpore ter prenočil pri nekem privatniku, ki je oddajal sobe. Naslednji dan ga je aretirala srbska policija in predala Nemcem. V nemških zaporih je bil približno 14 dni in medtem hodil delat na ruševine porušenega Beograda po prvem bombardiranju. Iz zopora so ga Nemci dali na transport za delo v Nemčiji. Legitimacija je bila preprosta, brez vsake slike. S transportom so prišli do Maribora. Tam je bil pregled in razdelitev na delo. Ker se je javil kot rudar, je bil poslan na delo v Eisenerz na zgornje Štajersko. Razmeščeni so bili v delovnem taborišču na hribu Eisenerz. Od tam je aprila 1. 1945 pobegnil in se napotil v smeri Celovca. Večinoma je hodil ponoči po gozdnih poteh. V Št. Vidu je videl avstrijsko zastavo in po tem sklepal, da ni posebne nevarnosti in se zato napotil po cesti proti Beljaku. Pridružil se je transportu italijanskih vojnih ujetnikov, ki so se vračali proti domu in se pripeljal prav pred Beljak. Peš se je napotil v Beljak in prispel tja, ko so vanj ravno vkorakali zapadni zavezniki. Od tam je odšel proti Vrbi na Koroškem, kjer je imel znanca. Po nekaj dneh se je napotil preko Rožce na Gorenjsko.

16. 5. 1945 se je ustavil na Jesenicah pri svojem nečaku Riku Repincu. Izposloval si je potrdilo OF in jo peš zastavil proti Bohinju. Tu se je najprej oglasil pri svoji sestri in se zaposlil pri Kredi v Bohinju. Pri tem podjetju je bil delegat. Nastal pa je spor med in-

validskim odborom v Ljubljani in občino Polje - Bohinj. Spor je bil v tem, da je bilo podjetje organizirano na bazi privatne lastnine v sklopu posameznih kmetov. Invalidsko podjetje je to nameravalo odkupiti, čemur pa je nasprotovala občina Polje, ki si je podjetje

prilastila. Ta spor je bil vzrok, da je sam odstopil in ostal brez dela tri leta. V letu 1952 se je spet stalno zaposlil pri Železarni Jesenice in tam delal do upokojitve l. 1958. Kot upokojenec živi v Bohinju, Kamnje 32, s svojo ženo in štiri mimi nedoraslimi otroki.

Spomini preživelih internirancev taborišča Ivanjica

V nedeljo, 20. januarja 1961, so se na pobudo občinskih političnih in oblastnih forumov zbrali na Jesenicah bivši interniranci iz fašističnega taborišča Ivanjice (Medjurečje).

Zborovanja, ki je bilo v prostorih Kazine, se je udeležilo 24 preživelih internirancev iz omenjenega taborišča ter gostje: Ivan Saksida, sekretar Občinskega komiteja ZKS, Štefan Nemeč, predsednik Občinskega sindikalnega sveta, Franc Treven, predsednik ObLO Jesenice, Zdravko Črv, predsednik CDS Železarne Jesenice, Ivan Vovk, sekretar podjetja ter predsednik odbora za proslavo 20-letnice vstaje, Franc Konobelj-Slovenko iz Okrajnega odbora ZB NOV Kranj.

Zbrane internirance in goste je v imenu družbeno političnih organizacij ter oblastnih forumov pozdravil sekretar Občinskega komiteja ZKS, tovariš Ivan Saksida ter se jim zahvalil za vse, kar so storili pred, med in po vojni za naše skupne cilje ter za utrjevanje delavskega razreda, ki je pred dvajsetimi leti dvignil rdečo zastavo in organiziral oboroženi upor proti fašizmu, ki je nameraval izbrisati Jugoslavijo z zemljevida sveta.

Natanko pred dvajsetimi leti, to je

23. januarja 1941, je odšlo v Ivanjico 51 tovarišev, od katerih je večina ostala zvesta delavskemu razredu, med temi interniranci pa so bili tudi organizatorji vstaje na Gorenjskem: bratje Stražišarji, Verdnik Matija-Tomaž, Benedičič Franc in drugi, ki so za svobodo ter za interese delavskega razreda in revolucije žrtvovali svoja življenja. Od 51 tovarišev je ostalo živih še 22 in ti so se ta dan zbrali zato, da se pogovorijo in obudijo spomine na vse tisto, kar so preživel v taborišču Ivanjica.

Tov. Jože Stražišar je nato prebral poročilo, v katerem je zajel politično situacijo v bivši Jugoslaviji. Na kratko je orisal položaj delavskega razreda in zatiranje svobodnih misli ter naprednih idej. Položaj delavskega razreda je bil slab, če upoštevamo, da so n. pr. tekstilne delavke v tistih letih zaslužile komaj 2 - 3 din na uro. Tov. Stražišar je orisal delo Partije ter njene napore za pravice delavskega razreda. Še posebej je omenjal vodstvo takratne KID, ki je na vse načine poizkušala, da razbije delavske organizacije in onemogoči komuniste, da bi gradili novo tovarniško skupnost. KID si kljub temu ni pridobila ugleda

pri delavstvu, čeprav je v te namene potrošila precej denarnih sredstev. V letu 1935 so razpustili sindikalne organizacije SMRJ, kulturno društvo »Enakost«, kovinarsko godbo, občinski odbor na Koroški Beli, vse z namenom, da komuniste izločijo iz javnega življenja. Toda to še ni bilo vse. V tem letu je morala zadruga Delavskega doma prodati dom pri Jeleni KID, ker ni mogla povrniti posojil kmetjski posojilnici in ljubljanski Mestni hranilnici. Tako so delavci ostali brez organizacij in delavskega doma, za nameček pa so komuniste, voditelje delavskega razreda na Jesenicah, poslali v taborišče v Ivanjico. Kljub temu pa je v naprednem delavstvu na Jesenicah ostalo prepričanje v zmago delovnega ljudstva.

Tovariš Lovro Albreht je udeležence zborovanja in preživele internirance opozoril na tiste tovariše, ki so svoja življenja žrtvovali v boju za dragoceno svobodo v letih 1941 - 1945 ter opisal njihovo življensko in revolucionarno pot. Dalj časa se je zadržal pri padlih tovariših prvoborcih, organizatorjih oborožene vstaje proti okupatorju in pri tem omenjal narodnega heroja Matija Verdника-Tomaža, dalje

Interniranci iz taborišča Ivanjica. Med njimi so tudi Jeseničani in partizanski pesnik Destovnik-Kajuh Karel

Padli interniranci iz Ivanjice

Franc Benedičič – Jesenice
Ludvik Benedičič – Javornik
Jože Finžgar – Koroška Bela
Edo Giorgioni – Javornik
Tomaž Godec – Bohinjska Bistrica
Ciril Grintov – Javornik
Franc Jerala – Jesenice
Florjan Jensterle – Jesenice
Franc Krašovec – Jesenice
Ignac Kralj – Javornik
Viktor Kežzar – Jesenice
Janez Mulej – Jesenice
Vinko Malenšek – Javornik
Anton Noč – Koroška Bela
Alfonz Oblak – Jesenice
Andrej Prešeren – Gorje
Jaka Rabič – Mojstrana
Rozman – Bohinjska Bistrica
Polde Stražišar – Jesenice
Viktor Stražišar – Jesenice
Pavel Štravs – Jesenice
Matija Šranc – Jesenice
dr. Ivo Štempihar – Jesenice
Anton Talar – Javornik
Matija Verdnik-Tomaž – Jesenice
Rok Vergelj – Jesenice
Franc Zevnik – Javornik

brate Stražišarje in druge. Nekateri od teh prvoborcev so padli v borbi sredi gozdov, drugi so spet umrli kot talci, vsi pa so se žrtvovali za napredne ideje delavskega razreda ter za lepši jutrišnji dan, to je za tisto, kar danes imamo.

Tovariš Vovk Ivan-Živan je zbrane internirance pozdravil v imenu Občinskega odbora Zveze borcev Jesenice ter opozoril na dragoceno gradivo, ki ga zbira muzej NOB v letošnjem letu, ko praznujemo 20-letnico vstaje jugoslovanskih narodov. Pozval je internirance, naj prispevajo dokumentarno gradivo: fotografije, članke, rokopise, slike in druge predmete, ki bodo v muzeju našli svoje pravo mesto. Tu bi

organizirali poseben kotiček za zgodovinsko gradivo iz Ivanjice.

Na tem mestu naj omenimo še pozdravne besede predsednika Občinskega ljudskega odbora Jesenice, tovariša Franca Trevna, ki je poudaril pomen tega posveta internirancev, kajti s svojim spomni bodo ti lahko prispevali svoj delež k obogatitvi naše zgodovine. Treven je med drugim dejal: »Zgodovinska nujnost je, da ste se zbrali. To bi morali storiti že prej, kajti naša mladina z vnemo prebira vse podvige iz borb, še posebej v letošnjem letu, ko praznujemo 20-letnico vstaje. Jesenice slove po svoji industriji in po revolucionarnih dejanjih, toda naše državno vodstvo nekdanje borbe za delavske pravice premalo pozna. Trdno sem prepričan, da bo izvedena akcija za popis jeseniške revolucije, da bodo vsi vedeli, kako se je boril jeseniški kovinar – revolucionar. Zato ne čakajte in posredujte material, s katerim razpolagate, naši javnosti. To je temelj rezultatov, žrtev, prizadevanj in uspehov, kajti to bo čast in ponos vsem, da ima jeseniški proletariat tako velik delež v zgodovinski borbi naših narodov.«

Vsak od internirancev je povedal nekaj svojih misli, mi pa smo izbrali razpravo tov. Tineta Vistra z Bleda, ki se bivanja v taborišču Ivanjica takole spominja:

»Smisel današnjega posveta je, da se povrnemo na politično delo predaprilske Jugoslavije, težav, potov, življenja in povratka iz taborišča Ivanjice. Člani komunisti smo imeli v predaprilski Jugoslaviji križev pot, ker nam je tedanji režim onemogočil kontakt z ljudskimi množicami. To se je tudi tedanjemu režimu nekako posrečilo; da pa v svoji tradiciji ni uspel, je zasluga KP, ki je delovala pod direktivo komiterne, da smo vsi, ki smo bili v vrstah KP, mogli ne samo naloge sprejemati, ampak jih tudi izvajati. Naša KPJ je svoje člane vzgajala pod tedanjim vodstvom tovariša Broza-Tita. Režim, ki je obstojal od

leta 1919 – 1941, ni prenehal z nasiljem in je poostril metodo uničevanja naprednih elementov. KPJ je bila zato prisiljena iti v strogo ilegalo. Kmalu je dobila možnost stopiti na čelo ljudskih množic in sposobno vodila borbo za popolno nacionalno in socialno osvoboditev.

Spominjam se, da se je ta akt izvršil pred 20 leti, ko smo dobili poziv na orožne vaje. Vedeli smo, da je to neka pripravljena igra kneza Pavla, ki ima namen uničiti proletariat. Na pot smo šli z zavestjo, da ne gremo v taborišče, ampak v šolo. To se je pokazalo ob odhodu, ko smo šli nekateri z nahrbtniki, drugi zopet s kovčki, eni pa brez vsega na težavno pot, ne vedoč ne kam, ne kod; vedeli pa smo, zakaj. Reakciji s Pavlom na čelu, kakor tudi mednarodni reakciji, se je torej posrečilo zbrati nezaželene elemente, katere so hoteli uničiti.

Dobili smo poziv za »orožne vaje« s kratkim rokom 24 ur za odhod na pot. To je bilo zelo težko. Ne morda toliko za tiste, ki so bili samci ali brez otrok; mnogo bolj za tiste, ki smo imeli družine, ker nismo vedeli, ali se še kdaj vrnemo.

Prvo presenečenje smo doživeli na ljubljanski postaji. Že od daleč smo slišali, da je pred ljubljansko postajo nekako zborovanje in klici: »Dol s Pavlom in fašizmom!« Množica ljudi je hotela do nas, vendar kordoni orožnikov tega niso dopustili. Pred kolo-dvorom v Ljubljani je bil torej množični sestanek proti nakanam, ki jih je Pavle pripravil. Prišlo je celo do incidentov. Vendar se nam je končno posrečilo priti v stik z množico, ki je vdrila v vagono po drugi strani preko tirov.

Šele med potjo smo se pravzaprav seznanili in sprijaznili z usodo, zakaj potujemo v Medjurečje. Tako smo med vožnjo že delali načrte. Časa nismo izgubljali. Vedeli smo, da sta na ostrini dva svetova, mi pa nismo hoteli tako hlapčevsko živeti.

Preživeli interniranci
iz taborišča Ivanjica

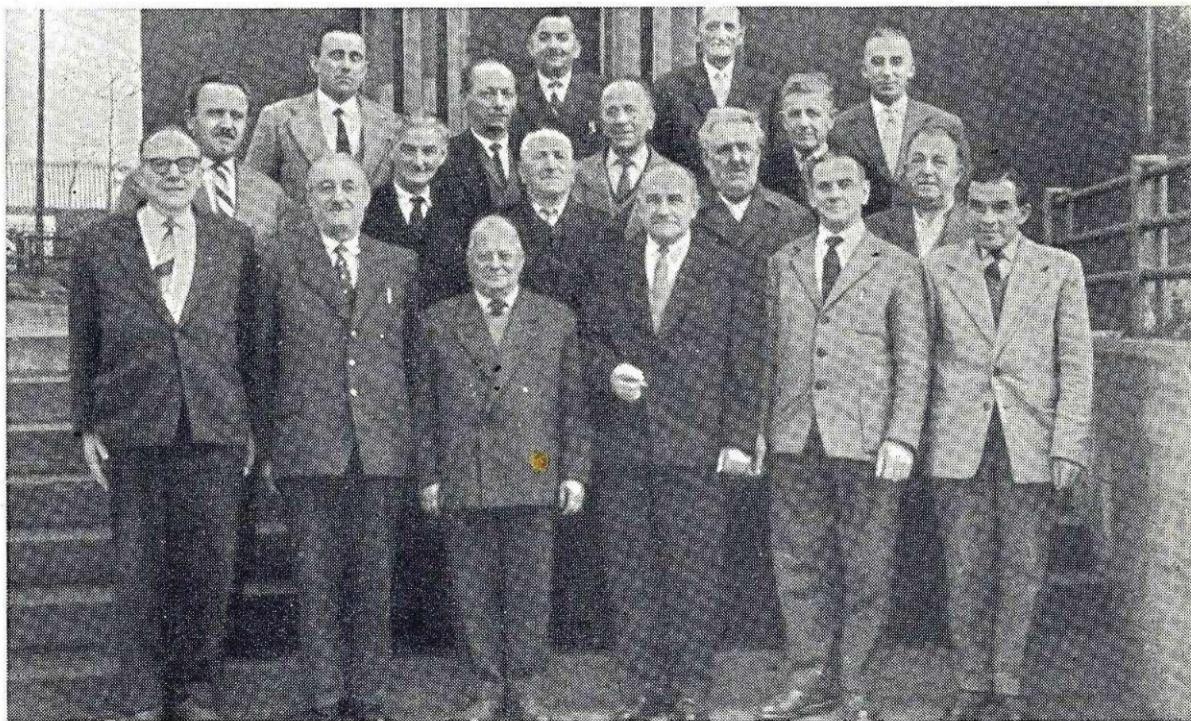

Foto: Kolman

Prihod v Uzičko Požego nas je presenetil. Tega dne je bil tam živinski sejem in smo se nekako pomešali med kmete, ki so povedali, da vedo, da bomo prišli in tudi zakaj. To pomeni, da je bila KP ne samo pri nas, ampak že v državnem merilu med seboj povezana in je povezovala delavce in kmete. Sicer so kmetje na tistem sejmu bolj molčali in zato nismo pravzaprav vedeli, s kom imamo opraviti. Šele med potjo smo ugotovili, da so pristaši našega gibanja in da so nam pripravljene pomagati. Eden izmed njih je namreč pristopil k meni in tov. Godcu in nama dejal, da imajo municijo in tudi puško. Za nas je bilo to pozitivno. Videli smo, da nam kmetje nudijo pomoč za borbo proti reakciji. V tem momentu je bilo to tako nekaj slavnostnega, da se ne da popisati. Veseli smo bili, da so nam že med potjo nekateri kmetje iz Ivanjice

pomagali in nas celo peljali. Tako smo srečno prispeli v Ivanjico. Imeli smo le malo časa. Za nami so bili tajni agenti, ki so imeli nalogo, imeti celo zadevo v vidu. Če bi le našli kakšno malenkost, bi z nami že med potjo obračunali. Vendar smo bili disciplinirani in nismo dali povoda, da bi izvajali konsekvence.

V neki restavraciji v Ivanjici je pokojni Prešeren sprožil misel, da se dajmo fotografirati. Bil sem vzničen, kako je prišel na to misel, češ to bo enkrat dokument zgodovine in ga tako danes, ker smo se dali slikati, tudi imamo. Spoprijaznili smo se z domačini. Nekateri so bili pripravljene iti z nami naprej, ne sicer čisto do Medjurečja, ampak do vrha hriba. Povedali so nam, da so na drugi strani hriba pripravljena taborišča. Prišli smo v barake. Preoblekli so nas in nam dali kramp, lopato in samokolnico in

tako smo šli drugi dan na delo. Med nami je bil tudi neki profesor, Makedonec, menda po imenu Dimitrij. Sklenili smo, da ne bomo delali in smo se posedli. Začel je razlagati smisel našega bivanja kot »vojaka« na »orožnih vajah«. Nismo hoteli delati in tedaj je tudi že vrelo. Ko smo prišli nazaj, je bilo rečeno, da nočemo delati. Po štirih do šestih dneh pa so že zahtevali, da se morajo v četah formirati vodi. Njihov načrt je bil, vsaj vode prisiliti k delu. Vendar so priliko zamudili. Imeli smo že kontakt s kmeti in povezavo v vseh petih barakah. Bilo nas je okoli 1200 in smo bili vsi povezani v strog kolektiv. Prvi pogoj je bila politična povezava, ki je že imela vezo s četo v četi. Imeli smo že razne konference in pripravljena predavanja.

(Dalje prihodnjič)

8. MAREC - MEDNARODNI DAN ŽENA

Naša sodelavka Milana Ivanović

Letos, ko praznujemo 20-letnico vstaje jugoslovanskih narodov in obujamo spomine na veličastni boj za svobodo, se moramo ob 8. marcu spomniti naprednih žena, ki so se že desetletja borile za enakopravnost.

V zvezi s praznovanjem Dneva žena je tovarišica Milana Ivanović, uslužbenka pri nadzorni službi v naši železarni, povedala sodelavcu našega lista nekaj misli ter poudarila, da je 8. marec poleg 1. maja mednarodni praznik, ki ga praznujejo žene na vseh kontinentih sveta. V nekaterih pokrajinah in državah borba naprednih žena za enakopravnost in svobodo še vedno traja. V Jugoslaviji je seveda drugače. Žene so si sodelovanjem v narodnoosvobodilnem boju na težak, a vendarle veličasten način priborile pravice, ki so jih zahtevale že v predvojnih letih.

Kot aktivistka OF se tovarišica Milana spominja, da so med drugo svetovno vojno, ko je trajala borba za svobodo, v vseh različnih oblikah počastili ta praznik. Običajno so v ta namen pripravili in izvedli trosilne akcije ali pa so žene pomagale borcem v partizanskih edinicah, ko so bili njihove pomoči najbolj potrebni. Včasih so morale žene in dekleta tvegati tudi lastno življenje, posebno takrat, kadar so prenašale literaturo ali pa hrano.

V zadnjih povojnih letih so bile uresničene mnoge želje naših žena. V primerjavi s prejšnjimi leti žene lažje dobijo zaposlitev, s tem pa jim je omogočeno tudi boljše preživljanje svoje družine. Seveda bo treba skrbeti, da bodo zaposlitev dobile tudi tiste žene, ki so še vedno uvrščene med prosilkami in čakajo na rešitev svojih vlog. Nenehno bo treba skrbeti tudi za reševanje problemov žena — delavk. Morda imamo v naši železarni premalo stikov z delavkami, ki so zaposlene v posameznih obratih in premalo poznamo njihove probleme. Prav bi bilo, da bi problemom, na katere zadevajo naše žene-delavke, posvetili večjo skrb in pozornost s strani družbenih in političnih organizacij.

Med najvažnejšimi nalogami, ki jih morajo opraviti naše žene, sodi vzgoja otrok. Kot mati štirih otrok meni tovarišica Milana, da vprašanje vzgoje otrok ni enostavno, kljub temu, da družba v vseh oblikah pomaga pri vzgajanju. — Žal se nekatere matere premalo zavedajo pomembnosti vzgoje otrok in imajo premalo stikov s šolami, kjer se otroci šolajo in dobivajo potrebno znanje, ki jim bo koristilo na njihovi življenjski poti. S tem, da bomo našim ženam v najrazličnejših oblikah pomagali pri reševanju vsakodnevnih nalog in še posebej pri vzgoji otrok, bomo hkrati pomagali tudi pri uresničevanju vseh tistih nalog in želja, ki so si jih naše žene zadale takrat, ko so začele praznovati 8. marec — mednarodni praznik žena.

Železarna je zmagala v V. zimskih metalurških športnih igrah

Organizacijo V. zimskih iger je združenje jugoslovanskih železarn poverilo upravi rudnika živega srebra v Idriji. Čeprav rudnik ni član Združenja, v katerem so včlanjena samo podjetja črne metalurgije, smejo po pravilniku metalurških športnih iger sodelovati na zimskih igrah tudi podjetja barvne metalurgije in rudarska podjetja.

Idrija je staro rudarsko mesto z eksploatacijo, ki sega v 15. stoletje. Žlahtna tekoča kovina — živo srebro je dolga stoletja polnila blagajne črno-žolte monarhije. — Med italijansko okupacijo je rudnik prešel v last fašistične delniške družbe, ki je hotela izkoristiti najbogatejšo zalogo, ker je dobro vedela, da ji je odmerjena le kratka doba.

Ko tujec pride v Idrijo, se sprašuje, ko si ogleduje mesto in okolico, kje je rudnik. Ta je pod samim mestom in danes segajo jaški in rovi v globino 370 metrov in že globoko pod morsko gladino. Zunanje rudniške naprave so postavljene v spodnjem delu mesta in prav nič ne kvarijo tujskoprometnega značaja mesta.

Zimski šport ima v idrijskem mestu in okolici staro tradicijo, saj imajo tereni okoli Idrije — posebno pa Vojsko — idealna smučišča. Tu prehaja svet iz alpskega v dinarskega in nudi s svojimi planotami in strminami vse tisto, kar išče smučar v pokrajini.

Dolga leta je bila Idrija sedež Primorske smučarske podzveze, ki je utrdila smučarsko organizacijo in vzgojila sposobne organizatorje.

Poleg smučanja je v tem kraju močno razvit tudi sankski šport, ki ima v strmih pobočjih in vijugastih cestah dovolj naravnih prog za razvoj.

Nadmorska višina 334 metrov in zaprta kotlina nudi smučarjem v vseh normalnih zimah zadosti snega. Tega je bilo dovolj tudi letos za teke, skoke in za alpske discipline v eni uri oddaljenem Zagodovem vrhu.

Upravni odbor naše železarne je za V. zimske MŠI določil 24-člansko ekipo, ki so jo sestavljali tekalci Franc Oblak, Bogdan Pogačnik, Marjan Pogačar, Anton Preželj, Tine Kuljat, Franc Potočnik, Andrej Repe, skakači Marjan Svetina, Miha Kunšič, Franc Zupančič, Rudi Noč, Berti Šmid, alpski vozači Žiga Prestor, Jože Klinar, Franc Pristov, Lojze Katnik, Boris Limovšek, kapetani Tone Pogačnik, Jože

Kipec Merkurja — darilo našim zmagovalcem v Idriji

Zidar, Emil Žnidar, smučarski sodniki Anton Svetlin, Janez Peternel, Aleksander Kotnik, vodja ekipe Jože Košir. — Kot predstavnik Železarne je ekipo spremljal član UO tovariš Franci Kobentar.

Ekipa je bila letos sestavljena v pomlajenem sestavu, deloma iz razloga, ker po pravilniku niso smeli nastopati tekmovalci zveznega oziroma prvega razreda.

V Idrijo smo od sedmih ekip, kolikor jih je letos sodelovalo na V. igrah, prispeli zadnji. Takoj po prihodu smo se udeležili svečane otvoritve in povorke po mestu. Tekmovanje je otvoril predsednik organizacijskega odbora, glavni direktor rudnika ing. Ciril Prohinar. Zvečer pa je bil v hotelu Nanos svečan sprejem za tekmovalce in spremljevalce, kjer je prisrčno pozdravil člane sodelujočih ekip iz Nikšiča, Zenice, Stor, Mežice, Raven, Jesenic in Idrije predsednik ObLO tovariš Lado Božič, ki je naglasil, naj bo to tekmovanje plemenitih smotrov in tovarštva, seznanjanja in sodelovanja naših delovnih kolektivov in zdravih ambicij delovnih ljudi, ki po napornem delu odhajajo v naravo, da si z vadbo in tekmovanjem krepe duha in telo in nabirajo nove moči za prihodnji delovni dan.

Naši tekmovalci,
ki so častno zastopali
kolektiv Železarn
Jesenice
na V. zimskih
športnih igrah
metalurgov v Idriji

Idrija in Idrijčani so nas pristrčno pozdravili in smo se med temi pridnimi in skromnimi ljudmi vse dni tekmovanja počutili prijetno in domače.

Tako smo v petek, 27. januarja, začeli s tekmovanjem. Ta dan je bil na programu tek na 12 km. Med 34 tekmovalci je prvo mesto zasedel naš tekmovalac Franc Oblak pred Idrijčanom Vončinom in Bogdanom Pogačnikom z Jesenic. Po ekipni oceni, za katero se štejejo rezultati treh tekmovalcev, smo po prvem dnevu vodili s 13,16 točke prednosti. — Drugo mesto je pripadlo ekipi Idrije z 28,89 točke pribitka, tretje mesto pa Ravnam s 50,82 točke pribitka. Posebno priznanje je žel ta dan (ob koncu je prejel tudi posebno nagrado) tekmovalac Jurešič iz Zenice, ki je en krog 6 km pretekel z eno samo smučko, pri tem pa niti ni bil zadnji. Tembolj nečastno pa je bilo, da so nekateri tekači, med njimi tudi naši, odstopili brez pravega razloga.

V soboto so bile na sporedu alpske discipline na idealnih terenih Zagodovega vrha — v neposredni bližini mesta. V veleslalomu je med 39 tekmovalci zmagal naš Limovšek pred Pustoslemškom (razlika 4 deset. sek.) in Zvartnikom, obema iz Raven.

V slalomu pa je bil med 39 tekmovalci prav tako prvi Zvartnik iz Raven, drugi Limovšek iz Jesenic, tretji pa Miklavc iz Mežice.

Vrstni red ekipne uvrstitve je po drugem dnevu ostal isti, le da se je naša ekipa odmaknila Idriji, Ravne pa približale Idriji. Ta dan je naši ekipi prinesel nesrečo; naš tekmovalac Prestor si je v drugem teku slaloma zlomil nogo in so ga odpeljali v bolnišnico.

Za zadnji dan je ostalo tekmovanje v skokih in štafeti. Nastopilo je 7 štafet v konkurenci in dve izven konkurence. Močno in z razliko slabih treh minut je zmagala štafeta Jesenic v postavi Oblak, Kuljat, Pogačnik pred Idrijo in Ravnami.

Najboljši čas v enem krogu je dosegel Vončina iz Idrije.

Čeprav je bilo naše moštvo skakačev v celoti pomlajeno, so vendar naši tekmovalci Kunšič, Svetina, Šmid, Župančič zasedli 3., 4., 5. in 6. mesto. Prvo mesto v skokih je pripadlo Lečniku iz Raven, drugo pa Poltrini iz Idrije.

Skupna razvrstitev je bila naslednja: 1. Železarna Jesenice 71,95 točk, 2. Rudnik Idrija 185,37, 3. Železarna Ravne 196,46, 4. Železarna Mežica 262,78, 5. Železarna Štore 730,19, 6. Železarna Zenica 736,54, 7. Železarna Nikšič 1161,38 točk pribitka.

Železarna Jesenice je že petič zapored zmagala v zimskem tekmovanju metalurških podjetij in osvojila drugi prehodni pokal. Zaključna slovesnost in razdelitev nagrad sta potekali v nadvse pristrčnem vzdušju. Zaključku so prisostvovali predsedniki upravnih organov in direktorji nastopajočih podjetij in s tem dali zaključku še večji poudarek.

Med tekmovanjem je v Idriji zasedala komisija Združenja jugoslovanskih železarn za Metalurške športne igre, ki so ji prisostvovali tudi zastopniki Vareša, Smedereva, Siska in Ljubije in spremenili 5. člen pravilnika MŠI tako, da odslej ni več omejitev nastopa glede tekmovalnega razreda, ki ga ima član kolektiva eventualno po športni liniji.

Revija Zelezar — Izdaja Železarna Jesenice — Odgovorni urednik: Stane Tušar — Tehnični urednik: Edo Zagar — Ureja uredniški odbor: predsednik Franc Pogačnik, korektor Marjan Stare, člani: inž. Avgust Karba, Milan Polak, Janko Burnik, Štefan Nemeč, Ivo Ščavničar, inž. Janko Mede, Leopold Lamovšek, Tone Jasnič, Živan Vovk — Naslov: Uredništvo »Zelezarja« — Železarna Jesenice, telefon številka 394 — Tisk: ČP »Gorenjski tisk« v Kranju
Slika na naslovni strani prikazuje učinek diverzantske akcije v karavanškem predoru aprila 1941. Slika je izdelal mojster fotografije, Slavko Smolej